

**Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка**

**Географічний факультет
Кафедра географії та методики її навчання**

Кваліфікаційна робота
ТОПОНІМІЯ ВИСОКОГІРНИХ РАЙОНІВ КАРПАТ ЯК
ВІДОБРАЖЕННЯ ПРИРОДНИХ І КУЛЬТУРНИХ
ОСОБЛИВОСТЕЙ РЕГІОНУ

**Спеціальність 106 Географія
Освітньо-професійна програма «Географія»**

**Здобувача другого (магістерського)
рівня вищої освіти
Онуфрак Наталії Ярославівни**

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
кандидат географічних наук, доцент
Таранова Наталія Богданівна

РЕЦЕНЗЕНТ:
кандидат географічних наук, доцент
Заставецький Тарас Богданович

АНОТАЦІЯ

Онуфрак Н. Я. Топонімія високогірних районів Карпат як відображення природних і культурних особливостей регіону. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» зі спеціальності 106 Географія. Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка. Тернопіль, 2025. 94 с.

У магістерській роботі здійснено географічний аналіз топонімічного простору високогірних районів Українських Карпат. Розкрито теоретико-методичні засади дослідження топонімії гірських регіонів; проаналізовано походження та семантичні особливості оронімів, гідронімів, фіто- та зоотопонімів. Висвітлено вплив природних умов, ландшафтної структури та традиційного господарювання населення на формування системи географічних назв. Запропоновано узагальнену типологію високогірних топонімів та окреслено напрями збереження топонімічної спадщини Карпатського регіону.

Ключові слова: топонімія, Українські Карпати, високогір'я, ороніми, гідроніми, етнокультурний ландшафт.

ABSTRACT

Onufrak N. Y. Toponymy of the High-Mountain Areas of the Carpathians as a Reflection of Natural and Cultural Features of the Region. Master's thesis for the degree of Master in Geography (106). Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Ternopil, 2025. 94 p.

The master's thesis presents a geographical analysis of the toponymic space of the high-mountain areas of the Ukrainian Carpathians. The theoretical and methodological foundations of mountain toponymy research are outlined; the origin and semantic features of oronyms, hydronyms, phyto- and zootoponyms are analyzed. The influence of natural conditions, landscape structure, and traditional land use on the formation of geographical names is determined. A generalized typology of high-mountain toponyms is proposed, and directions for preserving regional toponymic heritage are identified.

Key words: toponymy, Ukrainian Carpathians, high-mountain areas, oronyms, hydronyms, ethnocultural landscape.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ	
ТОПОНІМІЇ ГІРСЬКИХ РЕГІОНІВ.....	9

1.1. Топоніміка як міждисциплінарна галузь: географічний, лінгвістичний та історико-культурний підходи.....	9
1.2. Специфіка топонімічної системи гірських регіонів: поняття ороніма, гідроніма, мікротопоніма та їхнє співвідношення.....	12
1.3. Історія та сучасний стан географічних і топонімічних досліджень Українських Карпат.....	18
1.4. Методичні засади збору, класифікації та географічної інтерпретації високогірної топонімії.....	22
Висновки до розділу 1.....	27

РОЗДІЛ 2. ПРИРОДНА ЗУМОВЛЕНІСТЬ ТОПОНІМІЧНОЇ СИСТЕМИ	
ВИСОКОГІРНИХ КАРПАТ.....	28

2.1. Класифікація оронімів як відображення геоморфологічної структури регіону	28
2.2. Гідронімія Карпат: зв'язок з гідрологічним режимом та гідрохімічними особливостями.....	33
2.3. Фітотопоніми та зоотопоніми: відображення рослинного і тваринного світу високогір'я	36
2.4. Метеотопоніми та інші назви, пов'язані з природними явищами	41
2.5. Порівняльний аналіз природних топонімів у різних високогірних масивах (Чорногора, Свидовець, Горгани).....	43
Висновки до розділу 2.....	51

РОЗДІЛ 3. КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ У ТОПОНІМІЇ ВИСОКОГІРНИХ РАЙОНІВ КАРПАТ.....	53
3.1. Етнокультурний склад та його вплив на топонімію: відображення гуцульської, бойківської та лемківської термінології.....	53
3.2. Топоніми, пов'язані з традиційним господарюванням:	57
3.2.1. Скотарство та полонинське господарство: назви, пов'язані з випасом, кошарами, шляхами перегону худоби (<i>полонина, стая, кошари</i>).....	57
3.2.2. Лісове та промислове господарство: назви, що відображають лісорозробки, рудокопство, видобуток солі.....	60
3.2.3. Топонімія високогірних Карпат у контексті природоохоронної мережі.....	62
3.3. Антропотопоніми та ойконіми: відображення історії заселення, родів та видатних осіб у назвах гірських поселень і об'єктів.....	64
3.4. Апелятивна основа топонімів: аналіз найпоширеніших апелятивів, що відображають культурну діяльність (<i>грегіт, притулок, колиба, плай, перкалаба</i>).	70
3.5. Історико-хронологічний аналіз топонімів: виділення шарів (дослов'янський, давньоруський, валаський, польський, угорський) у сучасній топонімічній системі.....	75
Висновки до розділу 3.....	81
ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85
ДОДАТКИ	91

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Топонімія є однією з фундаментальних категорій гуманітарно-географічного знання, що функціонує на стику природничих і суспільних наук. Географічні назви слугують носіями комплексної інформації: історичної, етнокультурної, ландшафтної та мовної, відображаючи багатоаспектну взаємодію людської спільноти з навколишнім середовищем. Через топонімічний шар фіксуються еволюційні процеси природного простору, етапи заселення, специфіка господарської діяльності та ментальне сприйняття ландшафту місцевим населенням.

Особливу наукову цінність має топонімічний простір *високогірних районів Українських Карпат*, що охоплює території Закарпатської, Івано-Франківської, Чернівецької та Львівської областей. Цей регіон вирізняється значним природним різноманіттям, складною етнокультурною мозаїкою та давньою історією освоєння. Назви основних орографічних одиниць (вершин, хребтів, полонин, урочищ, потоків і поселень) містять «коди» історичної пам'яті, які дозволяють реконструювати етапи культурного та природного розвитку гірського середовища [15; 24; 39; 70].

Високогірна топонімія є результатом взаємодії геоморфологічних, кліматичних, гідрологічних, біогеографічних, етнолінгвістичних і господарських чинників. У ній акумульовано як архаїчні шари слов'янської та дослов'янської лексики, так і пізніші нашарування, пов'язані з валаською, угорською, румунською, польською та словацькою колонізацією [24; 25; 69]. Значний корпус топонімів виник у процесі розвитку полонинського господарства, лісокористування та промислів. Важливим є також вплив регіональних етнокультурних і діалектних традицій (гуцульської, бойківської, лемківської) на формування сучасного топонімічного ландшафту Карпат [13; 20; 68].

В умовах інтенсивного туризму, масового картографування та уніфікації назв актуалізується завдання збереження автентичної топонімії як складової нематеріальної культурної спадщини. Зникнення або спотворення цих назв веде

до втрати історичної пам'яті та порушення просторової ідентичності. Таким чином, систематизація, наукове тлумачення та географічна інтерпретація назв високогірних масивів Карпат є нагальною необхідністю для географічної науки та культурно-освітньої сфери України [9; 39; 70; 72].

Питаннями карпатської топонімії займалися М. Худаш, Ю. Карпенко, О. Стрижак, М. Янко, Л. Масенко, З. Купчинська, М. Габорак, С. Вербич, а також зарубіжні вчені (S. Zubek, A. Yli-Pietilä, D. Stephenson). Однак на сьогодні відсутні комплексні міждисциплінарні дослідження, що розглядають топонімію високогір'я як цілісну систему, сформовану взаємодією природних процесів і культурно-історичних чинників. Ця прогалина й обумовлює наукову новизну та необхідність виконання даної роботи.

Мета та завдання дослідження. *Метою дослідження є здійснення комплексного географічного та структурно-семантичного аналізу топонімічної системи високогірних районів Українських Карпат для встановлення закономірностей її формування та відображення у ній природних і культурних особливостей регіону.*

Для досягнення поставленої мети було визначено наступні завдання:

- Узагальнити теоретико-методичні основи дослідження топонімії гірських територій та окреслити специфіку високогірних назв.
- Виконати класифікацію високогірних топонімів за їхнім походженням, структурними та семантичними ознаками (ороніми, гідроніми, фітотопоніми).
- Проаналізувати вплив домінантних природних чинників (рельєф, клімат, гідрографія, рослинність) на формування первинного топонімічного шару.
- Визначити роль культурно-історичних чинників (полонинське господарювання, етнографічна термінологія, промисли) у становленні вторинного топонімічного шару.
- Розробити географічну інтерпретацію найбільш поширених діалектних апелятивів, характерних виключно для високогірних ландшафтів Карпат.

Об'єкт і предмет дослідження. *Об'єктом дослідження виступає топонімічна система високогірних масивів Українських Карпат.*

Предметом дослідження є структурно-семантичні особливості, походження та закономірності просторового розподілу топонімів, що відображають природні та культурні процеси в регіоні.

Методи дослідження. Для реалізації мети і завдань застосовано комплекс взаємодоповнюючих методів:

- Теоретичні методи: системний аналіз (для вивчення топонімічної системи як цілісного утворення), узагальнення та синтез (для формування теоретико-методичних засад роботи).
- Географічні методи: порівняльно-географічний (зіставлення топонімічних систем різних високогірних масивів), картографічний (просторова візуалізація поширення ключових апелятивів) та польовий (верифікація назв і збір мікротопонімічного матеріалу).
- Лінгвістичні методи: етимологічний аналіз (для встановлення походження назв) і структурно-семантичний (для класифікації назв за змістом та словотвірною моделлю).
- Статистичні методи: кількісний аналіз частоти вживання апелятивів і словотворчих формантів.

Кількісна характеристика джерельної бази. У межах дослідження було опрацьовано понад 2500 географічних назв високогірних масивів Українських Карпат (Чорногора, Свидовець, Горгани, Мармароси). За результатами етимологічного аналізу, 60 % топонімів мають слов'янське походження, 25 % – змішане (слов'янсько-румунське, польське, угорське), а 15 % – архаїчні або неясного походження. Структурно-семантичний аналіз охопив понад 600 назв, серед яких домінують: ороніми (45 %), гідроніми (30 %), фітотопоніми (15 %), а антропотопоніми становлять 10 %. Такий значний обсяг матеріалу дозволив обґрунтувати просторові закономірності поширення різних типів назв та визначити їхній зв'язок із природними й культурно-історичними чинниками, які формували топонімічний ландшафт високогір'я.

Наукова новизна та практичне значення. *Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в межах дослідження уперше здійснено*

комплексну географічну типологію високогірних топонімів Українських Карпат, що включає чітке розмежування природних і антропогенних шарів на рівні окремих гірських масивів. Крім того, систематизовано та введено до наукового обігу значний корпус мікротопонімічного матеріалу високогір'я, який детально відображає специфіку етнографічних особливостей полонинського господарювання в регіоні. Важливим досягненням є встановлення кореляційних зв'язків між основними геоморфологічними елементами високогір'я (зокрема, кулуарами, цирками, трогами) та їхніми назвами, що базуються на регіональних діалектних апелятивах.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання в роботі органів місцевого самоврядування, природоохоронних установ і національних парків для впорядкування та стандартизації географічних назв, а також у навчальному процесі під час викладання курсів «Топоніміка України», «Регіональна географія», «Географічне краєзнавство».

Апробація результатів дослідження. Основні положення, методичні підходи та висновки магістерської роботи пройшли багатоетапну апробацію, що засвідчує їхню наукову обґрунтованість та актуальність. Результати дослідження були представлені у формі доповідей на двох міжнародних науково-практичних конференціях: "Progressive Approaches in Science and Engineering" (26-28 листопада 2025 р., Копенгаген, Данія) з доповіддю "Meteorological Toponyms as Indicators of High-Mountain Landscape Processes in the Ukrainian Carpathians" та "Modern Technologies in Education and Learning Problems" (02-05 грудня 2025 р., Софія, Болгарія) з дослідженням "Specificity of the Mountain Toponymy System and its Structural-Semantic Features in the Ukrainian Carpathians". Окремі результати дослідження опубліковано у фаховому науковому виданні ТНПУ. Матеріали роботи обговорено на засіданнях кафедри географії та методики її навчання ТНПУ. Проведена апробація підтверджує наукову новизну та практичну значущість отриманих результатів.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТОПОНІМІЇ ГІРСЬКИХ РЕГІОНІВ

1.1. Топоніміка як міждисциплінарна галузь: географічний, лінгвістичний та історико-культурний підходи

Топоніміка – це наука, що вивчає географічні назви, їх походження, значення, розвиток і функціонування у просторі та часі. Вона сформувалася на перетині кількох галузей знань – географії, мовознавства, історії, етнології, картографії – і нині розглядається як міждисциплінарна система, яка відображає взаємодію природи, мови та культури [6; 15; 37].

У межах географічного підходу топоніміка трактується як інструмент пізнання простору, адже назви географічних об'єктів відображають особливості рельєфу, клімату, гідромережі, ґрунтів, рослинності, а також способи господарського освоєння території. Географічні назви виступають свідченням ландшафтної пам'яті, що зберігає відомості про минулі природні стани території та типи її використання [21; 41; 50]. Наприклад, назви з компонентами *Полонина*, *Вершина*, *Туркул*, *Козьмешик* у Карпатах передають інформацію не лише про форму рельєфу, а й про давні способи природокористування – полонинське скотарство, мисливство, сезонне лісокористування [20; 25].

З лінгвістичного погляду, топоніми є частиною лексичного складу мови, що підкоряється її закономірностям словотвору, фонетики, морфології й семантики. Топонімічна лексика зберігає архаїчні мовні форми, що дозволяє реконструювати давні етапи розвитку української мови та простежити її взаємодію з іншими мовами. Так, у топонімії Українських Карпат виявлено численні сліди румунських, польських, угорських і німецьких запозичень, що свідчить про інтенсивні етнокультурні контакти протягом XIV-XIX ст. [15; 16; 33; 45].

Дослідження топонімів у мовознавчому аспекті передбачає етимологічний аналіз – встановлення первісного значення назви, виявлення її словотвірних моделей та визначення шляху семантичних змін. Зокрема, у працях З.

Купчинської [35] та Ю. Карпенка [30] показано, що більшість українських гідронімів і оронімів мають давньослов'янське походження, однак значна частина назв гір, потоків і долин Карпат формувалася під впливом романських і германських мовних пластів.

Історико-культурний підхід розглядає топонімію як носій колективної пам'яті народу. Кожна назва – це результат осмислення людиною природного простору, прояв символічної діяльності суспільства, його світоглядних уявлень, вірувань і господарського досвіду [9; 14; 20]. Топоніми, пов'язані з назвами святих, міфологічних істот чи ритуальних місць (*Чорногора, Довбушанка, Присліп, Ворожеска*), є проявом духовної культури й одночасно елементом етнічної ідентичності.

У дослідженнях Т. Беценко [6-8] та Н. Таранової [60-62] наголошується, що топоніміка має не лише лінгвістичну, а й виховну функцію, оскільки формує в молоді ціннісне ставлення до рідного краю, історії та традицій. У цьому контексті топоніми виступають важливим елементом краєзнавчої освіти, що поєднує географічне пізнання з культурною саморефлексією.

Згідно з працями М. Габорака [12-14], топонімічні системи гірських територій, особливо Карпат, характеризуються підвищеною семантичною насиченістю та локалізацією назв. Це пояснюється складністю рельєфу, строкатістю мікрокліматів і культурною різноманітністю населення. Високогірні ороніми часто мають апелятивне походження, тобто походять від загальних назв, що позначали рельєфні форми (*Гора, Хребет, Плай, Верх, Ключ, Камінь*), або від назв рослин, тварин, господарських об'єктів (*Ялиця, Смерека, Толока, Пасіка*) [15; 25; 39].

Таким чином, топоніміка Карпат відображає взаємозв'язок між природним середовищем і духовно-культурним світом людини. Її вивчення потребує комплексного підходу, який поєднує:

- географічний аналіз просторового розміщення назв;
- лінгвістичний аналіз структури та семантики;
- історико-культурну інтерпретацію контекстів їх виникнення.

У цьому аспекті важливо підкреслити роль топонімії у формуванні просторової ідентичності. Як зазначає Г. Лабінська [37; 38], топоніми не лише позначають територію, але й створюють відчуття належності до неї – вони втілюють досвід поколінь, накопичений у конкретному природному середовищі.

З іншого боку, у працях зарубіжних дослідників – S. Zubek і P. Lach [24], D. Stephenson і A. Kraut [54], A. Yli-Pietilä [73] – підкреслюється європейський контекст карпатської топонімії: гірські назви Центральної Європи мають спільні структурно-семантичні риси, що відображають спільність господарських традицій гірських народів. Зіставлення українських матеріалів із польськими, словацькими, румунськими та угорськими даними дозволяє говорити про інтеррегіональний характер топонімічної системи Карпат.

На основі узагальнення літературних джерел [6; 15; 24; 37; 60; 73] можна стверджувати, що сучасна топоніміка гірських регіонів є самостійною міждисциплінарною галуззю, в межах якої формується нова методологія – геолінгвістика, що інтегрує методи просторового аналізу, лінгвістичної семантики та культурної географії.

Підсумовуючи, зазначимо, що топоніміка як система знань про географічні назви:

- відображає природно-географічні закономірності формування територій;
- є мовною пам'яттю народу, засобом реконструкції етнокультурних процесів;
- виступає важливим інструментом у краєзнавчих, освітніх і картографічних дослідженнях.

Її інтегративний потенціал визначає місце топонімії у структурі сучасної географічної науки як ключового індикатора взаємодії природи й культури, особливо в унікальному середовищі високогірних районів Українських Карпат.

1.2. Специфіка топонімічної системи гірських регіонів: поняття ороніма, гідроніма, мікротопоніма та їхнє співвідношення

Топонімічна система гірських регіонів становить складну багатошарову структуру, у якій відображено взаємодію природних умов, історичних подій, етнокультурних процесів і мовних особливостей. Для гірських територій, зокрема Українських Карпат, характерні висока щільність назв, розвинена мікротопонімія, багатство локальних говірок і специфічні семантичні риси, сформовані внаслідок тривалої взаємодії суспільства з природним середовищем [10; 13; 20; 39]. Просторові передумови формування топонімічної системи Українських Карпат наочно показано на рис. 1.1.

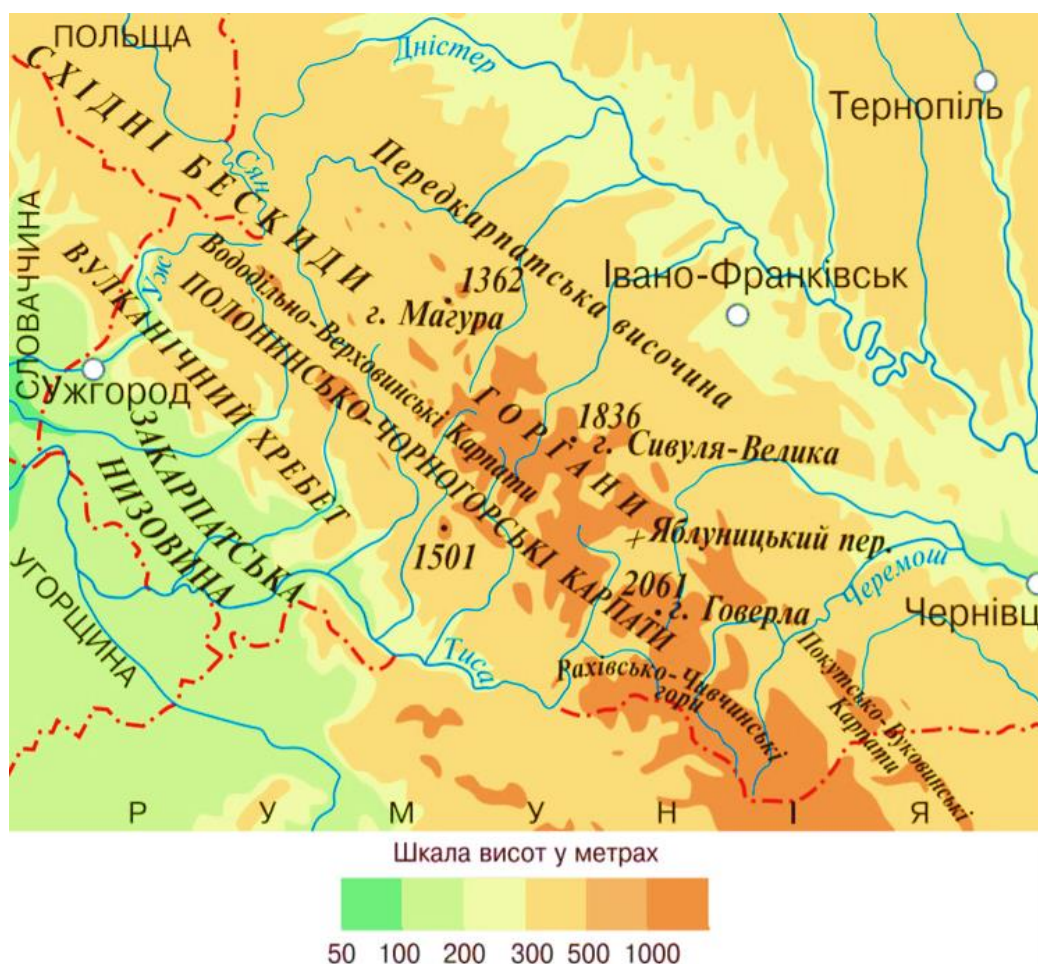

Рис. 1.1. Загальна схема рельєфу Українських Карпат (основні високогірні масиви та гідромережа)

(за матеріалами освітнього ресурсу «Українські Карпати» з фізичної географії України)

У структурі топонімії гірських регіонів традиційно виокремлюють три базові категорії: **ороніми** (назви форм рельєфу), **гідроніми** (назви водних об'єктів) і **мікротопоніми** (локальні назви дрібних об'єктів і урочищ), кожна з яких має власні закономірності формування, функціонального використання й просторового поширення [6; 12; 15; 60]. У макроструктурі топонімічного поля провідну роль відіграють ороніми, що формують «каркас» назв, тоді як гідроніми та мікротопоніми забезпечують деталізацію простору та фіксацію локальних особливостей природокористування.

Топонімічний простір високогірних районів **Українських Карпат** охоплює території **Івано-Франківської, Закарпатської, Чернівецької та Львівської областей**. Цей регіон вирізняється значним природним різноманіттям, складною етнокультурною структурою населення та тривалою історією господарського освоєння. У межах регіону сформувалася одна з найсамобутніших топонімічних систем України, в якій органічно поєдналися фізико-географічні характеристики гірського середовища та багатовікові традиції просторового освоєння території місцевими спільнотами.

Формування високогірної топонімії Карпат зумовлене комплексною взаємодією геоморфологічних, кліматичних, гідрологічних, флористичних і етнолінгвістичних чинників. Природне середовище визначило морфологічну структуру оронімів і гідронімів, відбиваючи особливості рельєфу та гідрологічного режиму, тоді як історико-культурні й господарські процеси сприяли поширенню мікротопонімів, пов'язаних із полонинським природокористуванням, урочищами, традиційними шляхами сполучення та системами поселень. Просторову диференціацію високогірних масивів, які стали базовим чинником формування оронімічного корпусу Карпат, наочно представлено на рис. 1.2. У карпатському топоніміконі чітко простежується нашарування різночасових мовних пластів — від давньослов'янських і дослов'янських до угорських, румунських, польських, німецьких і словацьких, що відображає поліетнічний характер історичного розвитку Карпатського регіону [24; 25; 69].

Рис. 1.2. Високогірні масиви Українських Карпат

Побудовано автором за даними [41; 71]

Вагомий внесок у формування топонімічного ландшафту зробили традиційні види господарювання – полонинське скотарство, мисливство, лісокористування, солеваріння та рудні промисли. Значна кількість назв постала з побутової та діалектної лексики, а також з господарських апелятивів, що засвідчують соціально-економічну історію регіону [13; 20; 68]. Окремий пласт становлять назви, марковані гуцульськими, бойківськими та лемківськими мовними рисами, що проявляється у специфічних словотвірних моделях і варіативності локальних форм.

В умовах активного розвитку туризму, масового картографування, цифровізації ГІС і стандартизації географічних назв особливо актуалізується збереження автентичної топонімії як складової нематеріальної культурної спадщини. Зникнення або спотворення традиційних назв спричинює втрату історичної пам'яті та послаблення просторової ідентичності місцевих громад. Тому систематизація, наукове тлумачення та географічна інтерпретація топонімів високогірних районів є пріоритетним завданням сучасної географічної науки й освітньо-культурного середовища України [9; 39; 70; 72].

Проблематику топонімії Українських Карпат висвітлено в працях М. Худаша, Ю. Карпенка, О. Стрижака, М. Янка, Л. Масенко, З. Купчинської, М. Габорака, С. Вербича (етимологія, морфологія, семантика назв), а також у дослідженнях S. Zubek, A. Yli-Pietilä, D. Stephenson (європейський контекст ономастичних процесів). Водночас міждисциплінарних робіт, де високогірна топонімія аналізується як інтегрований результат взаємодії природних і культурно-історичних чинників, бракує, що зумовлює актуальність і наукову новизну даного дослідження.

Ороніми: назви гірських форм рельєфу. Оронім (від грец. *oros* – гора) – це географічна назва, що позначає різні форми рельєфу: гори, вершини, хребти, перевали, скелі, урвища тощо [42; 50]. У високогірних районах Карпат оронімія відзначається великою різноманітністю: частина назв відображає природну морфологію рельєфу (*Бребенескул, Туркул, Петрос, Піп Іван*), інші – асоціюються з рослинністю (*Ялиця, Смерековий Верх*), тваринним світом (*Ведмежик, Зміїна*), або мають антропонімічне походження (*Довбушанка, Ігровець*) [16; 39; 71].

Багато оронімів виникли на основі апелювативів – слів загальної лексики, що характеризували вигляд або функцію місцевості: *грунь, плай, полонина, клифа, яр, камінь*. Такі назви часто мають спільнослов'янське або карпатсько-діалектне походження [15; 25; 70]. Наприклад, «плай» означав стародавню стежку через полонину, «грунь» – задерновану гірську вершину, «клива» – крутий схил чи виступ скелі [25; 39].

Оронімія гірських масивів має тісний зв'язок з історією господарського освоєння. У Карпатах вона не лише відображає морфологічну будову рельєфу, а й фіксує назви, пов'язані з полонинським скотарством, лісозаготівлею та сакральними місцями. У цьому сенсі ороніми виступають культурними маркерами простору [12; 20].

Гідроніми: назви водних об'єктів у гірській місцевості. Гідроніміка (від грец. *hydor* – вода) охоплює назви річок, потоків, озер, джерел, водоспадів тощо. У гірських районах гідроніми надзвичайно численні, адже саме водні об'єкти виступають основними орієнтирами простору і визначальними чинниками природного комплексу [1; 11; 12].

Дослідження І. Адамчука [1] і М. Габорака [12-14] показали, що більшість карпатських гідронімів мають ониматопоетичне походження, тобто виникли з імітацій природних звуків води (*Бистрий, Шумний, Гуркало, Журавка*). Інша група пов'язана з ознаками швидкості течії, кольору чи чистоти води (*Чорна Тиса, Біла, Молочний Потік*). Є також гідроніми, утворені від назв тварин або рослин (*Вільшанка, Ялиця, Ведмежа*), що свідчить про тісний зв'язок людини з природним середовищем [15; 25; 43].

У Карпатах спостерігається висока повторюваність основних гідронімічних формантів, таких як *-вец, -ик, -ів, -ина, -ець* (*Бистрець, Буркут, Рибник, Воловець*), що є характерною рисою архаїчного словотвору [30; 52; 63]. Ці суфікси передають зменшувальні, локативні або родові значення й дозволяють простежити діалектну специфіку гідронімії в межах окремих гірських масивів.

Гідроніми, як і ороніми, відіграють роль історико-культурних індикаторів. Вони зберігають інформацію про поселення давніх народів, торгівельні шляхи та межі етнічних ареалів [24; 54]. Наприклад, наявність румунських суфіксів *-ешть, -еш* у Закарпатті та Буковині свідчить про вплив валаської колонізації у XIV-XV ст. [20; 25; 45].

Мікротопоніми: дрібні локальні назви як носії локальної пам'яті. Особливе місце у топонімічній системі гірських регіонів посідають мікротопоніми – назви дрібних об'єктів, які не завжди фіксуються на офіційних картах, але широко використовуються місцевим населенням у побуті [40; 49; 53]. Це можуть бути назви полонин, потоків, урочищ, кам'яних виходів, луків, ділянок лісу або сінокосів (*Погар, Воловець, Круглий, Грабівка, Мишана*).

Мікротопоніми є надзвичайно цінним джерелом для етногеографічних досліджень, адже вони передають мовну індивідуальність громади, її світогляд і трудову культуру. У них закарбовано господарську спеціалізацію території (наприклад, *Косарів, Гутник, Пасічник*) або природні риси місцевості (*Сухе, Гниле, Круте*) [9; 40; 49].

На думку О. Лужецької [40], саме мікротопоніми найповніше відображають етнокультурну ідентичність регіону, оскільки зберігають стародавні діалектні форми та назви, що зникли зі сучасної літературної мови. Вони формують «тканину місцевої географічної пам'яті», без якої неможливе повне відтворення культурного ландшафту [25; 34].

Співвідношення оронімів, гідронімів і мікротопонімів у гірських системах. У топонімічному просторі гірських регіонів усі три типи назв утворюють єдину систему, об'єднану просторовими, етимологічними та семантичними зв'язками. Часто спостерігається вторинне утворення назв, коли один об'єкт стає основою для іншого:

- *Прут* → *Прутський, Прутець* (гідронім → мікротопонім);
- *Говерла* → *Говерлянка* (оронім → гідронім);
- *Бистрець* → *Бистрий Потік, Бистричка* (гідронім → похідні локальні назви).

Ці трансформації демонструють динамічність топонімічної системи, її здатність до адаптації та саморозвитку [10; 12; 60; 71]. Згідно з класифікацією Н. Таранової [60; 62], у гірських умовах спостерігається тісна кореляція між природними компонентами ландшафту та словотвірними моделями назв, що свідчить про фізико-географічну зумовленість топонімії.

1.3. Історія та сучасний стан географічних і топонімічних досліджень Українських Карпат

Дослідження топонімії Українських Карпат має понад двохсотрічну історію, тісно пов'язану з розвитком географічної, етнографічної та філологічної науки. Протягом цього часу сформувалися основні етапи вивчення назв гірських об'єктів, що відображають еволюцію наукових підходів – від описово-краєзнавчого до структурно-семантичного, геоінформаційного й культурно-географічного [6; 10; 13; 25; 39].

Історичні етапи становлення топонімічних досліджень у Карпатах. Початковий етап (кінець XVIII – перша половина XIX ст.) характеризувався переважно **описовим підходом** до вивчення назв.

Перші системні спроби зібрання, опису та картографічної фіксації топонімів Українських Карпат здійснювалися мандрівниками, військовими топографами, картографами, етнографами та геологами наприкінці XVIII – у першій половині XIX століття. У процесі польових експедицій вони не лише наносили на карти назви гірських вершин, перевалів, річок і населених пунктів, а й документували їхні місцеві варіанти, фонетичні особливості та діалектні форми. Така діяльність дала змогу зберегти первісні форми багатьох оронімів і гідронімів, які згодом зазнали трансформації внаслідок мовних контактів та адміністративних змін.

Важливу роль на цьому етапі відігравали також етнографічні описи, у яких географічні назви розглядалися не ізольовано, а в контексті традиційного природокористування, господарських занять і духовної культури місцевого населення. У дослідженнях того періоду топоніми виконували не лише номінативну, а й пояснювально-інтерпретаційну функцію, слугуючи джерелом реконструкції етнічної історії гірських спільнот.

Особливий внесок у розвиток наукової топоніміки Карпат зробили європейські слов'янознавці та історики XIX століття, зокрема Й. Шафарик, В. Горак та Я. Головацький. У їхніх працях топонімія постає як важливий

аргумент у дослідженні етногенезу слов'янських народів, розселення племінних груп та формування культурних ландшафтів. Вчені розглядали географічні назви не лише як механічні позначки на карті, а як мовні пам'ятки, що віддзеркалюють історичні процеси, міграційні рухи та культурні контакти населення Карпатського регіону [24; 54; 73].

Узагальнення матеріалів польових досліджень, архівних джерел і картографічних матеріалів зазначеного періоду заклало підґрунтя для формування системної топонімічної традиції у вітчизняній географії та філології. Саме в цей час відбувається перехід від описового накопичення назв до їх наукового осмислення, що згодом трансформувалося у структурований напрям досліджень — регіональну топоніміку. Важливу роль у цьому процесі відігравали історико-картографічні джерела, які забезпечували ранню фіксацію географічних назв і просторову прив'язку топонімів (рис. 1.3).

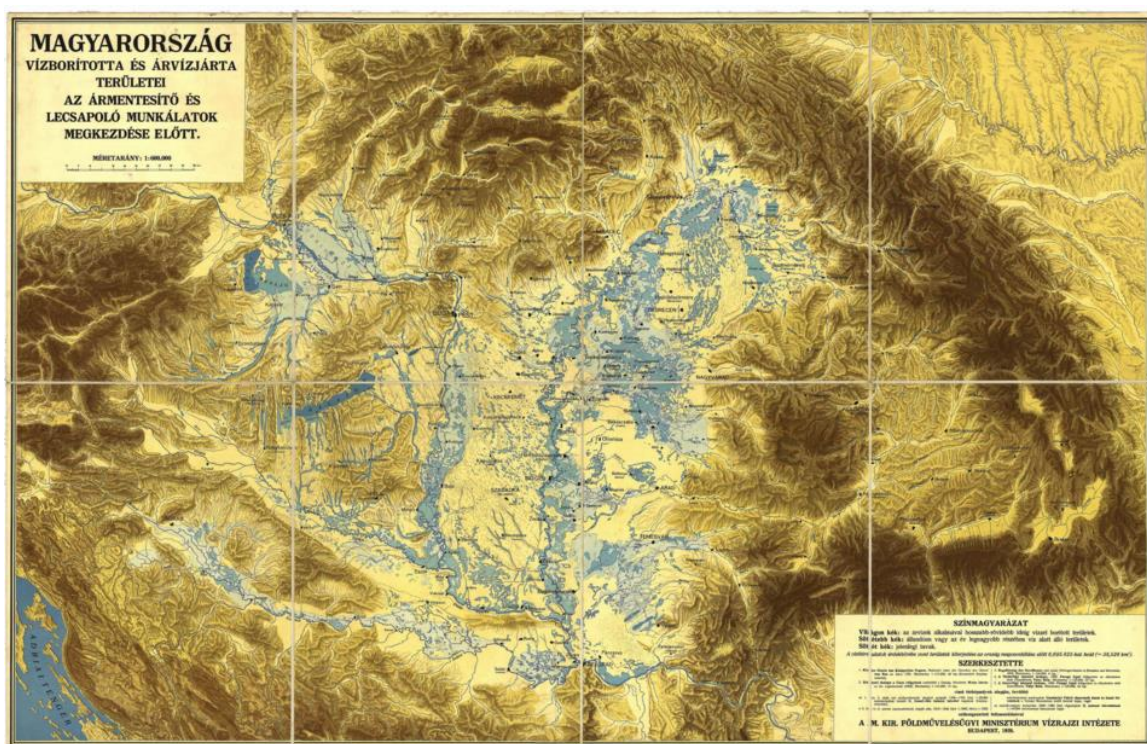

Рис. 1.3. Історико-картографічна основа дослідження Карпатського регіону (австро-угорська топографічна карта кінця XIX – початку XX ст.) як джерело ранньої фіксації топонімів

Джерело: Угорський королівський інститут водного господарства (A M. Kir. Földművelésügyi Minisztérium Vízrajzi Intézete), Буданеум.

Ранні етапи дослідження топонімії Українських Карпат тісно пов'язані з розвитком австро-угорської військової та цивільної картографії, яка забезпечила системну фіксацію значної кількості оронімів і гідронімів у їхніх автентичних мовних формах (рис. 1.4). У зазначених картографічних матеріалах географічні назви не лише виконували орієнтаційно-навігаційну функцію, а й відображали етнолінгвістичну специфіку регіону. Саме ці карти стали базовим джерелом для подальших лінгвогеографічних і порівняльно-історичних досліджень та заклали підґрунтя для формування наукової картографічної традиції в аналізі топонімічного простору Карпат.

Друга половина XIX – початок XX ст. позначена **формуванням наукових принципів топонімічного аналізу**. У цей час з'являються праці, що поєднують лінгвістичні та географічні методи, зокрема дослідження І. Огієнка [46], М. Худаша [68] та інших представників української філологічної школи. Саме тоді виникає уявлення про топонім як «мовну модель географічного середовища» – результат багатовікового співіснування людини й природи.

У міжвоєнний період (1920-1939 рр.) активізувалася робота польських, чеських та угорських учених (S. Zubek, J. Fiala, A. Kralik), які вивчали карпатські назви в контексті центральноєвропейської ономастики. Саме тоді були закладені підвалини порівняльного аналізу топонімів Карпатського регіону, який і сьогодні залишається актуальним напрямом досліджень [24; 73].

Розвиток української топонімічної науки у другій половині XX ст. Після Другої світової війни розпочався етап інституціоналізації топонімічних досліджень в Україні. У Києві, Львові, Чернівцях, Ужгороді, Одесі створюються наукові осередки, що систематично займаються проблемами географічних назв. Значний внесок у формування методики топонімічного аналізу зробили О. Стрижак, Ю. Карпенко, З. Купчинська, В. Горпинич, М. Янко [30; 35; 52; 57; 72].

У цей період формуються базові принципи класифікації топонімів, зокрема за семантикою, структурою, походженням і функцією. Було розроблено перші етапи етимологічного словникотворення (Словник гідронімів України, 1979 р.)

[52], які заклали основу для подальших регіональних досліджень. Саме тоді з'являються ґрунтовні регіональні праці, присвячені Карпатам – роботи М. Габорака [12-14], П. Чучки [69], М. Худаша [68], які аналізували історичні, діалектні та етнокультурні пласти назв.

Водночас у другій половині ХХ ст. активізувались дослідження, що поєднували топонімію з фізичною географією. У працях Г. Денисика, О. Маринича, П. Шищенка розглянуто природно-ландшафтну зумовленість назв і роль топонімії як індикатора морфологічних процесів [21; 22; 41].

Сучасний етап розвитку топонімічних досліджень Українських Карпат. На початку ХХІ ст. дослідження топонімії Карпат отримало новий міждисциплінарний імпульс. Сучасні вчені поєднують методи лінгвістики, картографії, історичної географії, етнології та геоінформаційних технологій. Цей період характеризується систематизацією матеріалів, створенням електронних баз даних і картографічних порталів, які дозволяють аналізувати просторові закономірності поширення назв [9; 15; 48].

Важливу роль у цьому процесі відіграють праці вітчизняних дослідників нового покоління – О. Верещагіна, В. Лозинського, Й. Гілецького, І. Юрчишина, Н. Івасюк, які комплексно вивчають семантичну структуру, походження й динаміку топонімів Карпатського регіону [10; 15; 25; 39; 71]. У їхніх дослідженнях простежується прагнення до створення цілісної топонімічної моделі Карпат, у якій враховано природні, історичні та культурні чинники.

Особливого значення набули праці Н. Таранової, яка запропонувала класифікацію топонімів за фізико-географічними ознаками та вказала на залежність їхньої семантичної структури від морфології рельєфу [60-62]. Вона також акцентує увагу на важливості польових досліджень та залученні місцевого населення до збирання мікротопонімічного матеріалу, що є надзвичайно актуальним для високогірних районів Карпат.

Сучасні міжнародні проєкти (наприклад, *The Carpathian Toponymic Heritage* [24], *Mapping Mountain Names* [73]) дозволяють порівняти українські дані з матеріалами суміжних країн – Польщі, Словаччини, Румунії та Угорщини.

Такі дослідження сприяють формуванню європейського підходу до охорони й стандартизації географічних назв, відповідно до рекомендацій ООН та Європейської комісії з ономастики.

Сучасні тенденції та перспективи дослідження. Серед актуальних тенденцій розвитку топонімічних досліджень Українських Карпат можна виокремити:

1. Геоінформаційний аналіз топонімів – створення інтерактивних карт, баз даних та цифрових атласів Карпатського регіону.
2. Етнокультурну інтерпретацію назв, що відображає духовно-культурні коди місцевого населення – гуцулів, бойків, лемків [20; 25; 70].
3. Вивчення топонімів у контексті екологічної безпеки, де традиційні назви використовуються як індикатори історичного стану природного середовища [44; 45].
4. Міжнародну інтеграцію українських досліджень у європейські програми картографування та стандартизації географічних назв.

Таким чином, сучасна українська топоніміка переходить від описової фіксації назв до глибокого системного аналізу, що поєднує лінгвістичну семантику з просторовими моделями природного середовища. Українські Карпати при цьому залишаються одним із найважливіших полігонів для апробації методів інтегрованого аналізу топонімії, адже саме тут у мові, культурі та природі проявляється єдність простору, історії та людської пам'яті [9; 10; 15; 24; 39; 60-62; 70-71; 73].

1.4. Методичні засади збору, класифікації та географічної інтерпретації високогірної топонімії

Вивчення топонімії високогірних районів Карпат потребує не лише глибокого теоретичного осмислення, а й чіткої методологічної основи, що забезпечує достовірність, системність і наукову інтерпретацію зібраного матеріалу. Методика дослідження топонімів у гірських регіонах має враховувати складну

природно-географічну будову території, її етнокультурну мозаїку та історичну мінливість географічних назв [6; 10; 12; 39; 60]. Орографічні особливості Карпат, які визначають формування корпусу оронімів і їх просторову диференціацію, наочно відображено на рис. 1.4.

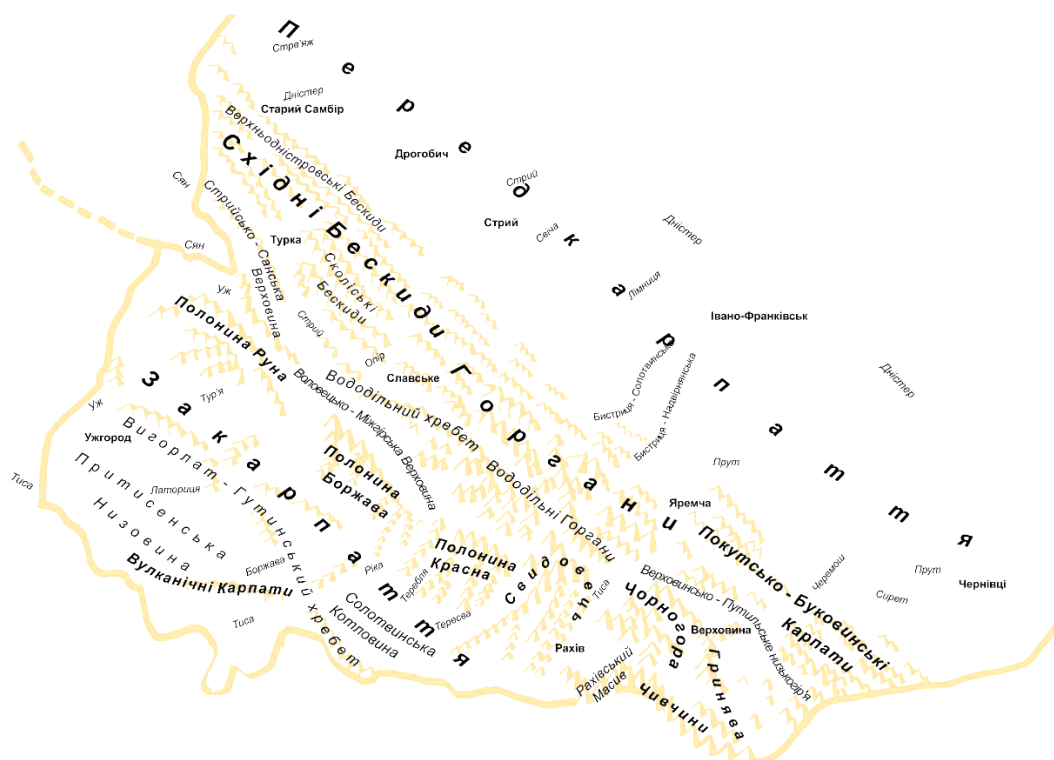

Рис. 1.4. Орографічна структура Українських Карпат як основа формування оронімів

(побудовано автором на основі фізико-географічної карти України з використанням авторських аналітичних позначень)

Етапи збору топонімічного матеріалу

Збір топонімічних даних – базовий етап будь-якого ономастичного дослідження. Він поєднує **кабінетну**, **польову** та **картографічну** роботу.

1. Підготовчий (кабінетний) етап: передбачає аналіз історичних карт, архівних документів, стародруків, фольклорних та етнографічних джерел, у яких зафіксовано первісні або архаїчні назви гір, потоків, полонин, урочищ тощо [46;

52; 68]. На цьому етапі укладається попередній каталог об'єктів, що потребують уточнення в польових умовах.

2. Польовий етап передбачає опитування місцевого населення (особливо носіїв говіркових форм) із використанням анкет і диктофонного запису. Зібрані матеріали допомагають виявити варіантність назв, локальні вимови, мотиви номінації, а також простежити збереження або втрату давніх топонімів [12; 20; 25].

3. Картографічний етап полягає у географічному прив'язуванні назв до просторових координат. Використання геоінформаційних систем (GIS) дозволяє створити цифрові бази топонімів, визначити щільність і просторову структуру топонімічного поля регіону [15; 39; 45].

Для ефективності дослідження особливу увагу слід приділити верифікації даних, тобто звірці з наявними картографічними і довідковими матеріалами (зокрема з «Словником гідронімів України» [52] і «Топонімічним словником України» [72]). Це дозволяє виявити хронологічні розбіжності, уточнити фонетичні або морфологічні варіанти назв.

Принципи класифікації високогірної топонімії

Класифікація є важливим методичним інструментом систематизації топонімічного матеріалу. У контексті Карпат доцільно застосовувати поєднаний підхід, що враховує семантичні, структурні та генетичні ознаки назв [6; 60-62; 70].

1. За походженням топоніми поділяються на:

- *природні* (пов'язані з формами рельєфу, рослинністю, гідромережею – *Говерла, Піп Іван, Смотрич, Бистрий*);
- *антропогенні* (назви полонин, шляхів, притулків, що відображають діяльність людини – *Колочава, Осмолода, Плай*).

2. За мовним походженням – українські, румунські, угорські, польські, словацькі та германізми, що є свідченням поліетнічності Карпатського регіону [24; 25; 69; 73].

3. **За структурою** – прості (однослівні) та складні (двокомпонентні або багатоконпонентні), серед яких переважають двоосновні поєднання (*Біла Ріка, Чорний Черемош, Великий Верх*), що є типовими для гірських регіонів [16; 54].

4. **За семантикою** – дескриптивні (описові), меморіальні (пов'язані з особами або подіями), сакральні (з релігійними асоціаціями), етнонімічні та символічні (пов'язані з міфологією та легендами) [13; 20; 25].

5. **За функціонально-географічним критерієм** – ороніми (назви гір і вершин), гідроніми (назви водних об'єктів), фітоніми (назви, пов'язані з рослинністю), ойконіми (поселення), а також мікротопоніми (назви дрібних місцевих об'єктів – ярів, долин, галявин) [12; 33; 40].

У працях Н. Таранової [60-62] класифікація топонімів здійснюється з урахуванням фізико-географічної зумовленості – рельєфних, кліматичних та геоморфологічних особливостей території, що особливо важливо для високогірних ландшафтів Карпат.

Методи географічної інтерпретації топонімів

Географічна інтерпретація полягає у виявленні просторових закономірностей поширення назв та їхньої залежності від природних і соціокультурних чинників. Вона базується на кількох ключових підходах:

1. **Ландшафтно-географічний підхід** – дослідження зв'язку назв із типами ландшафтів, особливостями морфології та геологічної структури [15; 39; 50]. Наприклад, частотність назв із компонентами *гора, верх, полонина* вказує на домінування висотних форм рельєфу, тоді як компоненти *потік, струмок, джерело* – на гідромережу регіону.

2. **Картографічний метод** – передбачає створення топонімічних карт, які відображають просторову щільність назв, їхню етимологічну структуру та семантичні групи [39; 58]. Сучасні ГІС-технології дозволяють інтегрувати ці дані у цифрові моделі ландшафтів, що відкриває можливості для просторового аналізу.

3. Культурно-географічний підхід – орієнтований на виявлення відображення у топонімах етнокультурної спадщини та світоглядних уявлень місцевих громад. Цей напрям представлений у працях М. Габорака, Н. Івасюк, М. Данька, В. Шафрана, які аналізують назви як носії історичної пам'яті та етнічної ідентичності [13; 20; 25; 70].

4. Порівняльно-історичний метод – передбачає зіставлення українських карпатських топонімів із назвами суміжних територій (Польщі, Словаччини, Румунії, Угорщини) з метою виявлення спільних етимологічних коренів і культурних запозичень [24; 54; 73].

Практичне значення методики топонімічного аналізу

Застосування комплексної методики дозволяє:

- відновлювати історичну топоніміку та простежувати динаміку змін назв під впливом соціально-політичних процесів [9; 25];
- використовувати топоніми як джерело реконструкції давніх природних умов і традиційного природокористування [44; 50];
- формувати регіональні топонімічні бази даних для географічних атласів, екологічного моніторингу та туристичного картографування [15; 39];
- забезпечувати збереження нематеріальної культурної спадщини Карпат через фіксацію автентичних назв і легенд, що з ними пов'язані [13; 20; 25; 69].

Таким чином, методичні засади збору, класифікації та географічної інтерпретації топонімії високогірних районів Карпат базуються на поєднанні польових, лінгвістичних, картографічних та ландшафтно-географічних методів, які у сукупності дають можливість не лише описати, але й осмислити топонімію як багатовимірний феномен – просторовий, культурний і природний одночасно [6; 12; 15; 39; 45; 48; 60-62; 70-73].

Висновки до розділу 1

У розділі 1 узагальнено теоретико-методичні засади дослідження топонімії гірських регіонів та показано, що топоніміка є міждисциплінарною галуззю знань, у межах якої поєднуються географічний, лінгвістичний та історико-культурний підходи. Топоніми розглядаються як відображення природно-географічних умов, мовних процесів і колективної пам'яті суспільства, а також як важливий інструмент краєзнавчої й освітньої роботи. Встановлено, що для топонімії Українських Карпат характерна складна багат шарова структура, у якій провідну роль відіграють ороніми, гідроніми та мікротопоніми, тісно пов'язані з морфологією рельєфу, гідромережею, традиційними видами природокористування та етнокультурною специфікою регіону.

Історико-науковий аналіз засвідчив проходження кількох ключових етапів у розвитку карпатської топонімічної школи: від описово-краєзнавчих фіксацій мандрівників і картографів кінця XVIII – XIX ст. та формування наукових принципів топонімічного аналізу в працях українських і європейських дослідників до інституціоналізації топоніміки у другій половині XX ст. та її сучасного міждисциплінарного розвитку із залученням ГІС-технологій, електронних баз даних і міжнародних проєктів.

Обґрунтовано методичні засади дослідження високогірної топонімії, які включають поетапний збір матеріалу (кабінетний, польовий, картографічний), багаторівневу класифікацію назв за походженням, мовними, структурними, семантичними та функціонально-географічними ознаками, а також використання ландшафтно-географічного, культурно-географічного й порівняльно-історичного підходів до їх інтерпретації.

Таким чином, розділ 1 формує науково-методологічне підґрунтя для подальшого аналізу топонімічного простору високогірних районів Українських Карпат у наступних розділах магістерської роботи.

РОЗДІЛ 2. ПРИРОДНА ЗУМОВЛЕНІСТЬ ТОПОНІМІЧНОЇ СИСТЕМИ ВИСОКОГІРНИХ КАРПАТ

2.1. Класифікація як відображення геоморфологічної структури регіону

Оронімія високогірних районів Карпат є однією з найбільш показових і структурно складних складових топонімічної системи, оскільки вона безпосередньо відображає морфологічну будову, геолого-геоморфологічні особливості, генезис та просторову організацію рельєфу регіону. Упродовж тривалого періоду формування гірського середовища назви гір, хребтів, вершин, полонин, цирків, котлів та ущелин виникали на перетині природних процесів і господарсько-культурних практик місцевого населення, стаючи стійкими маркерами як геоморфологічних характеристик, так і символічних уявлень гірських громад про навколишній простір [6; 15; 39; 50; 70-71].

Загальні закономірності формування оронімії високогір'я свідчать про те, що між формою рельєфу та семантикою топонімів існує виразна просторово-функціональна залежність. Кожен морфологічний тип рельєфу – хребет, вершина, полонина, цирк чи ущелина – має характерний набір апелятивів, що слугують основою для топонімів. Ці назви відображають зовнішні ознаки геоморфологічних об'єктів (висоту, конфігурацію, текстуру поверхні, колір), умови природокористування (випас, лісозаготівлю, транзитні функції перевалів) та культурно-семантичні особливості традиційних ландшафтних уявлень [15; 16; 39].

Як показано на рис. 2.1, орографічна структура Українських Карпат характеризується чіткою зональністю, що відображає різні морфоструктурні умови формування рельєфу. Ці відмінності стали визначальними для виникнення специфічних оронімічних комплексів, пов'язаних із хребтами, масивами, вершинами та полонинами. Таким чином, карта слугує просторовою основою для подальшої класифікації оронімів.

**Рис. 2.1. Природно-географічні підобласті Українських Карпат
(орографічна диференціація)**

(побудовано автором на основі узагальнених фізико-географічних схем Українських Карпат із авторським структурним узагальненням)

Представлена картосхема демонструє внутрішню структурну диференціацію території Українських Карпат, у межах яких сформувалися різні морфоструктурні зони з характерними наборами оронімів. Просторові межі природно-географічних підобластей визначають умови геологічної будови, типи рельєфу, висотну поясність, кліматичні контрасти та еволюцію морфогенетичних процесів. Завдяки цьому кожна підобласть має власну оронімічну специфіку, що виявляється у різній щільності назв, їхній семантичній

структурі, частотності певних апелятивів та присутності локальних діалектних елементів.

Таким чином, карта не лише відображає природно-ландшафтну структуру регіону, але й виконує методологічну функцію – задає просторову рамку для аналізу походження назв хребтів, вершин, полонин та перевалів, дозволяючи впорядкувати ороніми відповідно до морфоструктурних зон.

Відповідно до класифікації Й. Гілецького [15], ороніми високогірних Карпат поділяються за фізико-географічними критеріями, що відображають морфологічні структури, літологічну основу, типи рельєфотворчих процесів та ступінь антропогенної трансформації гірського середовища. Такий підхід дає змогу розглядати оронімію як систему природно зумовлених назв, у яких заховані ключові ознаки геоморфологічного ландшафту, зокрема орографічна організація території, характер геоморфологічних процесів, інтеграція льодовикових, флювіальних та денудаційних форм рельєфу.

Класифікаційна структура оронімів високогірних Карпат:

1. **Хребти (лінійно-аккумулятивні форми рельєфу).** Назви хребтів здебільшого походять від апелятивів, що описують форму, розміри або положення: *Горгани, Чорногора, Свидовець, Горган Ілемський, Пішконя*. Часто вживані компоненти *гора, верх, грунь, ряд, спина*, які позначають витягнуті гребені чи підвищення [25; 39; 70]. Етимологічний аналіз свідчить, що частина назв має архаїчне слов'янське походження (*грунь, глина, плай*), а інша – запозичена з румунської чи угорської мовних систем (*полонина, магура, дол*), що відображає історичну поліетнічність регіону [20; 24; 69; 73].

Згідно з дослідженнями І. Юрчишина [71], у межах Чорногори переважають назви, пов'язані з кольоровими або текстурними характеристиками гірського масиву (*Чорна, Біла, Кам'яна*), що є відображенням літологічної різноманітності флішових порід.

2. **Вершини (локальні підняття рельєфу).** Назви гірських вершин мають переважно дескриптивний або символічний характер. До дескриптивних належать назви, утворені від ознак форми чи розміру – *Петрос* («кам'янистий»),

Бребенескул («вітровий схил»), *Туркул* («гострий»), *Менчул* («гладка вершина»). Частина оронімів має антропонімічне або культурно-міфологічне походження (*Піп Іван, Довбушанка, Ігровець*), що вказує на сакралізацію гірського простору в народній уяві [12; 16; 25; 39].

Як зауважує Т. Беценко [6], вершини у топонімічному полі часто виконують роль орієнтирів, тому їхні назви зберігають високу стабільність у часовому вимірі – на відміну від ойконімів чи мікротопонімів, вони змінюються рідше.

3. Полонини (високогірні акумулятивно-денудаційні рівні). Назви полонин – *Рогнеска, Лостун, Гаджина, Брескул* – пов'язані з природними ознаками (рослинністю, формою поверхні, водним режимом) або господарським використанням (випас, заготівля сіна, полювання) [12; 25; 39].

Апелятив *полонина* є спільнокарпатським і трактується як «гірська безліса площа, придатна для випасу худоби» [41; 70].

У працях Н. Івасюк [25] зазначається, що саме полонинські назви найбільшою мірою поєднують природну семантику з етнокультурною: вони часто утворюються від особових імен пастухів, родів або назв господарств (*Плай Юрія, Полонина Довгих, Гаврилівка*).

4. Цирки та карові котли (морфогенетичні форми льодовикового походження). Циркові ороніми зосереджені переважно в масивах Чорногори та Свидовця, де зафіксовані сліди давнього зледеніння. Назви типу *Дзембронський цирк, Гаджинський цирк, Луковицький котел* вказують на особливості морфогенезу – чашоподібну форму, круті скелі, наявність озер і морен [50; 71]. За спостереженнями Г. Рудька та Я. Кравчука [50], циркові ороніми тісно корелюють із сучасною орографічною структурою та часто зберігають елементи первісної наукової термінології, уведеної геоморфологами й картографами ХХ ст.

5. Ущелини, перевали, долини (ерозійно-акумулятивні форми). Назви ущелин і перевалів (*Татарівський перевал, Ужанська брама, Тисовий яр, Вузький камінь*) відображають динаміку ерозійних процесів і транспортну

функцію рельєфу – ці об'єкти традиційно слугували природними шляхами між долинами [39; 45; 70]. Як зазначають D. Stephenson та A. Kraut [54], оронімічні патерни Карпат демонструють спільність із гірськими регіонами Альп і Татр, де назви ущелин і долин мають описовий характер і пов'язані з термінами, що позначають рух, потік, перехід.

Лінгвістично-семантичні особливості оронімів. Семантичний аналіз назв доводить, що ороніми високогірних Карпат формуються за трьома основними моделями [6; 15; 16; 60-62; 70]:

1. **Природно-дескриптивна** – назви, що відображають природні властивості об'єкта (*Великий Верх, Кам'яний, Гладкий, Чорна Гора*).
2. **Етнокультурна** – назви, пов'язані з людською діяльністю, ремеслами, побутом (*Осмолода, Гута, Плай, Пасіка*).
3. **Символічно-міфологічна** – назви, що несуть культурно-релігійний або легендарний підтекст (*Довбушанка, Піп Іван, Ворожеска*).

Такі моделі демонструють, що топонімічна система Карпат є бінарною за своєю природою: вона одночасно відображає фізичну реальність ландшафту та символічне освоєння простору в культурній традиції гірських громад [9; 25; 70].

Географічна інтерпретація оронімічних даних. Просторовий аналіз показує, що найбільша щільність оронімів спостерігається у межах Чорногірського, Горганського та Свидовецького масивів, де концентруються найвищі вершини України. Висока варіативність назв у цих районах пояснюється морфологічною розчленованістю рельєфу та мікрокліматичною контрастністю [41; 50; 71].

У західних масивах (Мармароси, Пінінські Горгани) переважають назви іншомовного походження, тоді як у центральній частині – архаїчні слов'янські форми, що засвідчують автохтонний характер заселення [20; 24; 69].

Картографічна інтерпретація оронімії (за Лозинським [39] і Pavliuk [48]) дозволяє виявити закономірності просторового розподілу назв:

- у зоні висот понад 1600 м домінують апелятиви *гора, верх, плай*;
- на середньогірному рівні (1000-1600 м) – *грунь, магура, полонина*;

- у нижньогір'ї – *яр, дол, камінь, рівник*. Ця стратифікація доводить, що оронімічна система Карпат є чітко висотно диференційованою, відображаючи закономірності вертикальної поясності гірського ландшафту.

2.2. Гідронімія Карпат: зв'язок з гідрологічним режимом та гідрохімічними особливостями

Гідронімія Українських Карпат становить надзвичайно цінний пласт топонімічної системи регіону, оскільки вона не лише відображає просторову структуру водної мережі, а й фіксує природно-географічні, ландшафтні та культурні особливості гірського середовища. Назви річок, потоків, озер і джерел у високогірній зоні Карпат є результатом складної взаємодії гідрологічного режиму, геоморфологічних процесів, гідрохімічних властивостей води та мовно-етнокультурного чинника [1; 11; 12; 15; 25; 43].

Природна зумовленість формування гідронімів. Сучасна гідронімічна система Карпат сформувалася під впливом гірського рельєфу, значних амплітуд висот, рясних опадів і густої річкової сітки. У межах високогір'я переважають короткі, але стрімкі водотоки, що живляться талими снігами, підземними джерелами та атмосферними опадами. Ці особливості визначають семантичну спрямованість гідронімів, пов'язаних із рухом, звуком, прозорістю та кольором води [1; 12; 43].

Багато назв мають очевидне описове походження: *Бистрий, Тур'я, Шипіт, Прут, Черемош, Тиса, Лужанка*. Слова-основи відображають природну динаміку водотоку: швидкість течії (*Бистрий, Струмок, Прут*), характер звуку (*Шумний, Шипіт*), прозорість або забарвлення води (*Біла, Чорна, Лужанка*) [11; 43; 52].

Як зазначає І. Адамчук [1], в основі гідронімів часто лежать індоєвропейські корені, пов'язані з поняттями *текти, плисти, дзюрчати*. Наприклад, гідронім *Прут* походить від праслов'янського *pruti* – *швидко бігти*,

а *Черемош* — від давньоруського слова *чермний* («червонуватий»), що описує колір води, насиченої залізистими сполуками.

Класифікація гідронімів високогірних районів. Згідно з класифікацією Г. Габорака [12] і О. Карпенка [26-27], гідроніми Карпат поділяються на кілька основних типів:

1. **Оронімічно-похідні назви**, які відображають взаємозв'язок водного об'єкта з формами рельєфу — *Гірський потік*, *Яремчанський струмок*, *Верховинська річка*. Такі гідроніми свідчать про тісну морфологічну залежність гідрографічної мережі від орографії Карпатського басейну [15; 41; 50].

2. **Дескриптивні гідроніми**, що характеризують зовнішні властивості води — *Бистриця*, *Шумлянка*, *Чорна Тиса*, *Лужниця*. Семантика таких назв пов'язана з **динамікою потоку**, його кольором, звуковими ефектами або фізико-хімічним складом [1; 11; 43].

3. **Біонімічні гідроніми**, утворені від назв флори або фауни — *Вільшанка*, *Кленівка*, *Жаб'є*, *Рибниця*, *Тур'я*. Ці назви відображають екологічні особливості долин, де зростають певні види рослин або трапляються тварини, чутливі до якості води [22; 43; 50].

4. **Культурно-антропонімічні гідроніми**, що походять від назв поселень, родів чи історичних подій — *Мармароський потік*, *Осмолодка*, *Ясінянка*, *Довбушів потік*. Такі назви засвідчують господарське освоєння долин і є носіями локальної культурної пам'яті [12; 20; 25].

5. **Гідроніми-орієнтири**, що використовувалися в навігації або для позначення природних меж — *Ріка*, *Глибокий*, *Великий потік*, *Бічний струмок*. Їхня семантика свідчить про просторову функцію водних об'єктів у системі традиційного природокористування [15; 39].

Гідроніми як індикатори гідрологічного режиму. Гідронімічна система Карпат відображає специфіку гідрологічного режиму — високу водність, сезонність стоку і часті паводкові явища. Назви типу *Бистрий*, *Струга*, *Ревучий* прямо вказують на стрімкий характер течії, що формується в умовах великої крутизни схилів і незначної протяжності басейнів [12; 50].

Верхів'я потоків і струмків нерідко позначаються назвами, які передають короткочасність або періодичність стоку (*Сухий потік, Веснівка, Літня*), що свідчить про залежність водного режиму від сезонного танення снігу та опадів [41; 43].

Гідроніми, утворені від термінів *ключ, криниця, джерело*, фіксують наявність джерельного живлення й можуть бути використані як орієнтири при реконструкції гідрологічних систем минулих епох [1; 26; 52]. У межах високогірних масивів Чорногори та Свидовця подібні назви зосереджені поблизу місць виходу підземних вод і стародавніх льодовикових цирків, де формується природне водопостачання озер [50; 71].

Озерна гідронімія як відображення гідрохімічних процесів. Назви озер у Карпатах, хоч і менш численні, відзначаються високим пізнавальним потенціалом. Серед найвідоміших – *Бребенескул, Несамовите, Марічейка, Верхнє, Гропа*. Їхня етимологія відображає як морфологію басейну, так і властивості води.

Так, гідронім *Несамовите* пов'язаний із особливими оптичними ефектами та акустичними явищами (резонанс хвиль у чашоподібному цирку), тоді як *Бребенескул* походить від давньоукраїнського слова *бребен* – «буркотливий, глибокий», що характеризує озеро з насиченим мінеральним складом [1; 12; 43; 50].

Дослідження А. Melnyk [44] і Pavliuk [48] підтверджують, що гідронімічна лексика Карпат часто відображає гідрохімічний тип води – слаболужний, кремнієвий, мінералізований. Наприклад, назви *Солянка, Кислиця, Гірка вода* позначають джерела з підвищеним вмістом солей і вуглекислоти, які використовуються як лікувальні.

Гідроніми типу *Сріблянка, Залізниця, Мідянка* свідчать про наявність металів у воді, що підтверджується сучасними гідрохімічними вимірюваннями у долинах річок Чорної Тиси, Шипота й Тереблї [50; 71].

Культурно-географічний аспект гідронімії. Водні назви мають важливе значення у формуванні етнокультурного ландшафту Карпат. Річки й потоки

традиційно виступали природними орієнтирами поселень і сакральними об'єктами. У народній картині світу вода – символ життя, очищення, межі між світами, що зумовлює сакральність гідронімів *Свята вода, Чисте джерело, Божа ріка* [20; 25].

Крім того, багато гідронімів увійшли до складу ойконімів (наприклад, *Річка, Водиця, Потічок*), що засвідчує тісну взаємодію природних і соціальних чинників у процесі формування топонімічного поля [15; 33; 39].

2.3. Фітотопоніми та зоотопоніми: відображення рослинного і тваринного світу високогір'я Карпат

Фітотопонімія та зоотопонімія високогірних районів Карпат формують важливий пласт топонімічної системи, який безпосередньо віддзеркалює біогеографічні особливості регіону, насамперед структуру рослинного покриву та поширення характерних представників фауни. Ці назви не лише фіксують природну своєрідність гірського середовища, а й виступають культурними маркерами давнього досвіду господарського освоєння території [6; 12; 15; 25; 41;].

Біогеографічна зумовленість фіто- та зоотопонімів. Формування назв, пов'язаних із флорою й фауною, відбувається під безпосереднім впливом висотної поясності, типів рослинності та екологічних ніш видів, характерних для Карпат. У межах високогір'я простежується закономірна вертикальна диференціація таких топонімів:

- у нижньому гірському поясі переважають фітоніми, пов'язані з широколистяними лісами (*Буковець, Дубравка, Кленове*);
- у середньогір'ї – з ялиновими та смерековими лісами (*Ялинка, Смерекова, Соснівка*);
- у субальпійському поясі – з луговими видами (*Полонина Зелена, Косарська, Березівка*).

Зоотопоніми, своєю чергою, тяжіють до мисливських територій, пасовищ і річкових долин, де водяться характерні види – *Ведмежа*, *Тур'ячка*, *Вовче*, *Олешків*, *Рибниця* [25; 33; 70-71]. Як зазначає Й. Гілецький [15], фіто- і зоотопоніми виконують роль природних індикаторів біорізноманіття, відображаючи просторове поширення біотопів у гірських екосистемах.

Класифікація фітотопонімів високогірних Карпат. Згідно з класифікаційними підходами Г. Лабінської [37], М. Габорака [13-14] і Н. Таранової [62], фітотопоніми Карпат можна поділити на кілька основних груп:

1. **Дендроніми (назви, утворені від деревних порід).** Ці топоніми є найчисленнішими й пов'язані з переважаючими типами лісів:

- *Буковець*, *Буковина*, *Буковий яр* – від слова *бук*, що відображає домінування букових лісів у висотному поясі до 1200 м;
- *Смереків*, *Ялинка*, *Соснівка* – від назв хвойних порід, характерних для висот 1000-1600 м;
- *Дубина*, *Грабівка*, *Березівка* – свідчення збереження залишків широколистяних лісів у долинних частинах [12; 15; 25; 70].

2. **Флороніми (назви, пов'язані з трав'янистою рослинністю).** Назви типу *Полонина Зелена*, *Сіножать*, *Квітуча*, *Косарівка* фіксують ареали субальпійських і альпійських лук, що використовувались як сезонні пасовища – полонини. Часто фітотопоніми позначають домінантні види: *Чорниця*, *Малина*, *Крушина*, *Біловіж*, *Рогізник* – назви, що вказують на поширення ягідників і вологолюбної рослинності [20; 22; 48].

3. **Фітоніми-індикатори рідкісних і зникаючих видів.** Такі топоніми відображають локальні екологічні осередки рідкісних рослин: *Арніка*, *Едельвейсова долина*, *Лужанка*, *Папоротева*, що співвідносяться з ареалами охоронюваних видів флори Чорногірського масиву [44; 50; 71]. Їхній аналіз дозволяє реконструювати давні природні комплекси, збережені в мікротопонімії навіть після змін рослинного покриву.

4. **Фітоніми, пов'язані з господарським використанням.** Назви *Сінокісна*, *Пасічна*, *Копичинська*, *Гайова* походять від традиційних форм

природокористування – заготівлі сіна, випасу худоби, бджільництва. Вони засвідчують перетворення природних лук на агрокультурні ландшафти й формування термінологічних зв'язків між природними і господарськими назвами [12; 25; 39; 48]. Узагальнення фітотопонімів і зоотопонімів високогірних районів Українських Карпат з урахуванням їх семантики, природної приуроченості та функціонального походження подано в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Класифікація фітотопонімів і зоотопонімів високогірних Карпат

(Складено автором за результатами польових досліджень та за джерелами:
[12; 13-15; 20; 22; 25; 33; 37; 39; 48; 50; 62; 70; 71])

Тип топоніма	Приклади назв	Семантика (значення)	Природна зона / висотний пояс	Джерело формування
Дендроніми (від назв дерев)	<i>Буковець, Смерекова, Дубина, Ялинка</i>	Відображають типи лісової рослинності (бук, смерека, дуб, ялина)	Нижній і середньогірний лісовий пояс (800-1400 м)	Природна рослинність, лісокористування [12; 15; 25]
Флороніми (трав'янисті види)	<i>Полонина Зелена, Косарівка, Малина, Чорниця</i>	Характер лук, наявність ягідників, кормові трави	Субальпійські луки (1400-1800 м)	Пасовищне господарство [20; 22; 48]
Рідкісні види флори	<i>Арніка, Едельвейсова долина, Папоротева</i>	Осередки збережених або ендемічних видів	Високогірні масиви Чорногори, Свидовця	Біоіндикаційна ознака, природоохоронна діяльність [44; 50; 71]
Зоотопоніми дикої фауни	<i>Ведмежа, Вовча, Тур'ячка, Олешків</i>	Ареали мешкання великих ссавців (ведмідь, вовк, тур)	Верхній лісовий і субальпійський пояси	Природне середовище, мисливство [25; 33; 70]
Зоотопоніми свійської фауни	<i>Вівчарівка, Козяча, Бикова, Коняча долина</i>	Полонинське господарство, випас худоби	Субальпійські пасовища	Етнокультурна традиція [12; 25; 33]
Метафоричні (символічні)	<i>Орел, Соколине, Зміїне, Вужівка</i>	Символ сили, волі, небезпеки, сакральності	Переважно у важкодоступних ділянках	Міфологічна традиція, народна уява [24; 25; 69]

Типологія зоотопонімів високогірних районів. Зоотопоніми Карпат є свідченням не лише фауни, а й ментального сприйняття тварин у традиційній культурі. Їхня семантика поєднує природні, міфологічні й господарські значення [25; 33; 69].

1. **Назви, пов'язані з дикими тваринами.** До цієї групи належать: *Ведмежа, Вовча, Олешків, Лисичка, Тур'ячка, Борсуча*. Вони поширені поблизу колишніх мисливських угідь або важкодоступних ділянок лісу, де водилися відповідні види [12; 20; 25; 50]. Згідно з дослідженнями С. Зубека [24], подібні назви фіксують не лише зоогеографічну реальність, а й уявлення місцевого населення про «дикість» або «священність» певних територій.

2. **Назви, що відображають свійських тварин і пастушу культуру.** Типові приклади: *Вівчарівка, Коровиця, Коняча долина, Козівка*. Такі топоніми формувалися у зв'язку з розвитком полонинського господарства – сезонного випасу худоби на високогірних луках. Вони часто збігаються з назвами полонин (*Вівчарська, Бикова, Козяча*), що підкреслює тісний зв'язок фауністичних назв із етнокультурним контекстом [25; 33; 48; 70].

3. **Зоотопоніми-метафори та символічні назви.** Деякі топоніми мають переносне значення: *Орел, Зміїне, Вужівка, Соколине, Тур'є*. Вони пов'язані з міфологічними уявленнями про силу, волю, небезпеку чи захист символічні риси, притаманні образам тварин у карпатській міфопоетиці [12; 25; 69]. Згідно з Н. Івасюк [25], подібні назви є не лише природними, а й культурно-ментальними індикаторами, які засвідчують духовне освоєння гірського простору.

4. **Картографічна та просторово-екологічна інтерпретація.** Картографічний аналіз, здійснений на основі узагальнення даних В. Лозинського [39] і Pavliuk [48], показує, що фіто- та зоотопоніми мають чітку висотну й територіальну закономірність: фітотопоніми концентруються переважно в районах широколистяно-хвойних лісів (900-1400 м);

- зоотопоніми – у верхній межі лісу та на полонинах (1400-1800 м), де збереглися осередки дикої фауни;

• фітоніми рідкісних видів тяжіють до заповідних територій – Карпатського, Ужанського та Горганського нацпарків [15; 44; 50].

Це доводить, що топонімічна інформація може бути використана як непрямий метод біоіндикації, допомагаючи реконструювати природні ландшафти минулих періодів та оцінювати зміни біорізноманіття. Систематизацію біотичних топонімів та їх використання як непрямого методу біоіндикації, що дозволяє оцінити просторові зміни біорізноманіття, наведено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2.

Класифікації біотичних топонімів високогірних районів Карпат

(Складено автором за даними: [12; 15; 20; 22; 25; 33; 39; 44; 48; 50; 69; 70])

Критерій класифікації	Фітотопоніми (назви від рослин)	Зоотопоніми (назви від тварин)
I. Семантична група (об'єкт-основа)	1. Лісові: назви, пов'язані з домінуючими породами (Бук, Смерека, Ялина, Дуб).	1. Дикі тварини (мисливські): назви від великих хижаків або об'єктів мисливства (Ведмідь, Вовк, Рись).
	2. Лучні/полонинні: назви від трав'янистих угруповань або пасовищ (Полонина, Косарівка, Щавель).	2. Свійські тварини (пастуші): назви, пов'язані з випасом худоби (Вівці, Кози, Коні, Бики).
	3. Рідкісні/ендемичні: назви від специфічних чи цінних видів (Арніка, Едельвейс, Черемош).	3. Метафоричні/символічні: назви, що використовують образи тварин для опису форми чи небезпеки (Орлове гніздо, Зміїний хребет, Сокільське).
II. Природна зумовленість (поясність)	Нижній і середньогірний пояс (800-1400 м): домінування назв, пов'язаних з лісокористуванням та широколистяними/хвойними лісами.	Верхній лісовий і субальпійський пояс (1400-1800 м): домінування назв, пов'язаних із мисливством та випасом (полонини, ґруні).
III. Етнокультурний чинник (лексика)	Використання лісової термінології та назв, що позначають корисні чи господарські види (наприклад, місця збору ягід, грибів).	Активне використання пастушої лексики (кошари, стаї) та назв, що відображають уявлення про небезпеку, силу та міфологічні образи тварин.

5. Етнокультурне та пізнавальне значення фіто- й зоотопонімів

У народній географічній традиції Карпат фіто- й зоотопоніми відіграють важливу роль у **збереженні локальної ідентичності**. Вони фіксують народну класифікацію природи, у якій кожен елемент ландшафту має символічне значення. Наприклад, *Буковець* означає не лише місце, де росте бук, а й «теплий, гостинний схил»; *Ведмежа гора* – «дика, неприступна ділянка»; *Полонина Зелена* – «родюче пасовище, придатне для життя» [25; 33; 62; 70]. Такі назви формують **мовну карту природної пам'яті**, яка поєднує географічну реальність із духовним світом гірських жителів.

2.4. Метеотопоніми та інші назви, пов'язані з природними явищами

Метеотопоніми становлять окрему й надзвичайно показову групу назв у топонімічному просторі високогірних Карпат. Їхня поява тісно пов'язана з кліматичними умовами гірських екосистем, особливостями циркуляції повітряних мас, режимом опадів, температурними інверсіями та сніговими процесами [10; 41; 44]. Такі назви не лише відображають локальні природні явища, а й засвідчують багатовікові спостереження населення за погодними умовами, що визначали характер господарської діяльності та безпечність пересування у високогір'ї.

Метеотопоніми в структурі гірських назв. У межах Карпат зафіксовано велику кількість метеотопонімів, що позначають місця, де вітри, тумани чи сніг відіграють визначальну роль у формуванні мікроклімату.

Найпоширенішими є вітрові топоніми – Вітроватий Верх, Вітряна, Вітровище, Сухий Верх, Завієла, які характеризують ділянки з підвищеною швидкістю вітру, відкриті гребені та перевали. Їх походження часто зумовлене орографічним положенням – розташуванням на межі повітряних мас або у зонах фонові турбулентності [44; 50; 70].

Іншу групу становлять топоніми, пов'язані з атмосферними опадами: Сніжка, Сніжний, Завія, Мряковець, Росішка, які фіксують райони з тривалим

заляганням снігового покриву або частими опадами у вигляді туману чи роси. Такі назви переважають у верхньому лісовому та субальпійському поясах (вище 1300-1500 м), зокрема на масивах Чорногори, Свидовця, Горган [12; 41; 71].

Для зручності аналізу метеотопоніми високогірних Карпат класифіковано за провідним природним чинником, що визначає їх семантику та просторову приуроченість. Узагальнену характеристику основних груп метеотопонімів подано в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Природна зумовленість метеотопонімів високогірних Карпат

(складено автором за джерелами: [10; 12; 22; 25; 41; 44; 48; 50; 69; 70; 71])

Група топонімів	Приклади назв	Основна природна ознака	Типова морфологічна позиція	Змістова інтерпретація	Посилання
Вітрові (еолічні)	<i>Вітряна, Вітровище, Сухий Верх, Завієла</i>	Інтенсивна циркуляція повітря, відкриті гребені	Перевали, кряжі, вершини	Орографічна домінанта, метеорологічний маркер	[44; 50; 70]
Опадові (гідрометеорологічні)	<i>Мряковець, Росішка, Сніжка</i>	Часті тумани, конденсація вологи, затяжні опади	Північні схили, долини річок	Мікрокліматичний ефект, водний баланс	[12; 41; 71]
Снігові та лавинні	<i>Лавинна, Сніжник, Осув, Сувище, Каменепад</i>	Періодичні снігові спуски, схилі, процеси	Кругі схили, цирки, кулуари	Природна небезпека, динаміка схилів	[22; 50; 71]
Температурно-екстремальні	<i>Морозянка, Тепла Долина, Студенець</i>	Контрасти температур, інверсійні явища	Замкнені улоговини, днища долин	Біокліматичний індикатор	[10; 44; 71]
Комплексні (змішані)	<i>Громовець, Блискавиця, Вихор, Буревій</i>	Поєднання кількох метеорологічних процесів	Гребені, височини	Символічна енергія стихії, народна міфологізація	[24; 25; 48]

Топоніми лавинної та снігової динаміки. Особливу увагу заслуговують назви, пов'язані з процесами сніголавинної динаміки. У топонімії Карпат виявлено низку назв на кшталт Лавинна, Спуск, Сніжник, Осув, Сувище, Каменепад, що позначають ділянки із характерними схиловими процесами. Вони відображають не лише морфодинаміку гірських ландшафтів, а й рівень адаптації людини до небезпечних природних явищ [22; 50]. Такі топоніми нерідко фіксують історичну пам'ять про стихійні події – лавини, селеві потоки, обвали, що залишили слід у колективній свідомості мешканців [20; 25].

Семантична роль і символіка метеотопонімів. Метеотопоніми в Карпатах не лише передають конкретні кліматичні умови, а й мають символічно-культурне навантаження. Назви на кшталт Громовець чи Блискавиця у фольклорних традиціях асоціюються з уявленнями про стихійну силу природи, грозових духів і гірських богів, що, за народними віруваннями, охороняють полонини [25; 69]. Таким чином, ця група назв виконує не тільки географічну, але й ментально-семіотичну функцію, відображаючи гармонійне співіснування людини й природних стихій [48; 70].

2.5. Порівняльний аналіз природних топонімів у різних високогірних масивах (Чорногора, Свидовець, Горгани)

Високогірні масиви Українських Карпат – Чорногора, Свидовець і Горгани є найбільш контрастними за морфоструктурою, кліматичними особливостями, ґрунтово-рослинним покривом та історико-культурним освоєнням. Ці відмінності виразно простежуються в системі природних топонімів, що відображають зв'язок між географічним середовищем та світоглядом місцевого населення [10; 12; 15; 25; 44; 70].

Порівняльний аналіз топонімічних назв у межах трьох гірських масивів дозволяє виявити регіональні особливості формування фіто-, гідро-, зоо- та метеотопонімів, а також визначити їхню просторову диференціацію, зумовлену природними факторами.

Чорногора: домінування висотних і кліматичних топонімів

Топонімічна система Чорногірського масиву є найрепрезентативнішою для зони альпійського та субальпійського поясів. Переважають метеорологічні та ороніми, що відображають суворість клімату та морфологію рельєфу: *Піп Іван, Брескул, Говерла, Туркул, Смотрич, Сніжка, Полонина Шешорська, Вітряна, Завієла, Морозянка* [12; 44; 70]. У семантичному плані ці назви позначають природні процеси – вітер, туман, снігові лавини, холодні долини. Переважає метеорологічна та висотна семантика, що свідчить про тісний зв'язок назв із гірським кліматом і фізико-географічною вертикаллю [41; 50; 71].

У мікротопонімії Чорногори наявні численні фітоніми (*Буковець, Смерекова, Березівка, Ялинка*), які вказують на рослинність нижнього і середньогірного поясів, а також зоотопоніми, пов'язані з традиційним вівчарством (*Вівчарівка, Козяча, Тур'ячка*). Таким чином, Чорногора демонструє поєднання природно-метеорологічних і господарських мотивів у топоніміці [20; 25].

Свидовець: антропогенно-природна взаємодія в топонімії

Свидовецький масив характеризується більшою збалансованістю природних і культурних назв, що пов'язано з його освоєнням як території літнього випасу, збору ягід і сінокосіння. Серед природних назв переважають фіто- та гідротопоніми: *Полонина Браїлка, Ясіня, Тиса, Косівська Поляна, Мала Близниця, Водниця, Росішка, Сухий Потік* [12; 44; 70]. Тут помітно частіше, ніж у Чорногорі, трапляються ойконіми й антропотопоніми природного походження, що свідчить про історично довшу взаємодію людини з гірським середовищем [20; 33].

За структурно-семантичними особливостями топоніми Свидовця часто вказують на динамічні процеси ландшафтного розвитку: *Осув, Сувище, Каменепад*, що відображає активні схиліві процеси, характерні для цього масиву. Наявність назв із компонентами *теплий, тихий, ясний* демонструє народну оцінку кліматичних умов, що є проявом етнометеорологічного світосприйняття [25; 48].

Порівняльні характеристики регіональних топонімічних комплексів високогірних Карпат узагальнено в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Порівняльний аналіз регіональних топонімічних комплексів

(Складено автором за даними: [10; 12; 13; 15; 25; 41; 44; 48; 69; 70; 71])

Топонімічний масив	Домінантні тематичні групи	Ключові семантичні ознаки	Інтерпретація та етнокультурний зв'язок
Чорногора (найвища)	Метеорологічні (кліматичні, висотні)	Вітер, сніг, холод, хмара; назви, що відображають абсолютну висоту та складність (наприклад, <i>Піп Іван Чорногірський, Бребенескул</i>).	Домінування метео- і оронімів відображає альпійську поясність , суворість клімату та відчуття неприступності найвищої частини гір.
Свидовець (полонинний)	Фітотопоніми, гідротопоніми, антропогенні	Вода, луки, ясність; назви, пов'язані з пастушим господарством і водою (<i>полонина, озеро, кошари, Свидовець</i> – можливо, від <i>світати, світлий</i>).	Відображає інтенсивне полонинське господарювання . Назви вказують на якість пасовищ, джерел та місця літнього випасу.
Горгани (кам'янистий)	Геоморфологічні (літотопоніми), сакральні	Камінь, ліс, осипи; назви, що позначають кам'яні розсипи (горгани, греготи, кливи), хащі та первісність.	Назви відображають складну геологію (фліш) та важкопрохідний, первісний характер ландшафту, що зумовило менш інтенсивне господарське освоєння.

Горгани: геоморфологічна та лісова домінанта в топонімії

Горганський масив має специфічну топонімічну структуру, що зумовлена каменистим рельєфом і складними кліматичними умовами. Власне слово *горгани* походить від діалектного *горган, горгіт* – «осипи, кам'яні розсипи», що вже саме

по собі стало родовим топонімом [10; 12; 44]. Типовими є орографічні, фітонімні та геоморфологічні назви: *Сивуля, Ігровець, Братківська, Лопушина, Кам'янисте, Осипище, Горган, Яворова, Березова* [13; 15; 70]. Тут спостерігається висока частота назв, пов'язаних із лісами, кам'яними потоками, осипами та вододілами, що засвідчує панування природних факторів над антропогенними.

Горгани характеризуються значним шаром міфологізованих назв, зокрема Скита, Ведмежа, Чорна Гора, Орел, які репрезентують традиційні уявлення гуцулів про «живу» гірську стихію [25; 69]. У цьому масиві топонімія виконує виразну сакрально-символічну функцію, відображаючи архаїчний характер заселення території, що підтверджується результатами порівняльного аналізу природних топонімів, наведеними в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Порівняльна характеристика природних топонімів у масивах Карпат

(Складено автором за даними: [10; 12; 13; 15; 20; 25; 33; 41; 44; 48; 50; 69; 70; 71])

Показник / тип назв	Чорногора	Свидовець	Горгани
Домінуючий тип назв	Метео-, ороніми, фіто-	Фіто-, гідро-, антропогенні	Геоморфологічні, фіто-, символічні
Основна семантика	Висота, холод, вітер, сніг	Вода, луки, сонце, спокій	Камінь, осипи, ліс, міфічність
Природна зумовленість	Альпійський і субальпійський клімат	Помірно континентальний з вологими долинами	Холодні, кам'янисті схили
Етнокультурний вплив	Вівчарська традиція, полонинне господарство	Традиції лісокористування, сезонні поселення	Архаїчні вірування, лісова символіка
Приклади назв	<i>Говерла, Піп Іван, Вітряна, Сніжка, Тур'ячка</i>	<i>Полонина Браїлка, Росішка, Водниця, Тиха Долина</i>	<i>Сивуля, Горган, Осипище, Ведмежа, Чорна Гора</i>
Джерела формування	Метеорологічні та геоморфологічні процеси	Ландшафтно-господарська діяльність	Геологічна структура, етноміфологія
Посилання	[10; 12; 15; 25; 41; 44; 50; 70-71]	[20; 25; 33; 44; 48; 70]	[12; 13; 15; 25; 44; 69; 70]

У процесі дослідження було сформовано репрезентативну джерельну базу, що охоплює понад 2500 географічних назв високогірних районів Українських Карпат, зокрема масивів Чорногора, Свидовець, Горгани та Мармароського кристалічного масиву. Збір матеріалу здійснювався шляхом опрацювання картографічних джерел, матеріалів польових обстежень, наукових публікацій, архівних документів і електронних геоінформаційних ресурсів, що забезпечило комплексний та багатоаспектний характер сформованої джерельної бази.

Усі зібрані топоніми пройшли етап первинної інвентаризації, лінгво-етимологічного опрацювання та попередньої семантичної класифікації.

Результати етимологічного аналізу засвідчили, що близько 60 % назв мають слов'янське походження, що відображає домінантний вплив українського етномовного середовища на формування топонімічного простору регіону.

Ще 25 % топонімів характеризуються змішаною етимологією (слов'янсько-румунською, польською, угорською), що зумовлено історичною багатокультурністю Карпатського регіону та інтенсивними міжетнічними контактами.

Близько 15 % назв належать до архаїчного або неясного етимологічного шару, що свідчить про глибоку історичну стратифікацію топонімічної системи й можливу наявність доіндоєвропейських або ранніх субстратних елементів.

Для детального структурно-семантичного аналізу було сформовано аналітичну вибірку обсягом 600 топонімів, яка відбиралася за принципами репрезентативності, просторового охоплення та семантичного різноманіття. До вибірки включено назви основних типів природних об'єктів: вершин, хребтів, долин, річок, полонин, лісових масивів і урочищ, що дозволило повноцінно відтворити структуру топонімічного простору високогір'я.

Результати структурно-семантичного аналізу засвідчили виразну домінацію орографічних назв: ороніми становлять 45 %, що є типовою ознакою високогірних територій із різко диференційованим рельєфом та складною морфоструктурою. Друге місце посідають гідроніми (30 %), які відображають ключову роль водної мережі в господарському освоєнні території, забезпеченні

населення водними ресурсами та просторовій орієнтації. Фітотопоніми (15 %) репрезентують особливості рослинного покриву та вертикальної поясності Карпат, тоді як антропотопоніми (10 %) пов'язані з діяльністю людини – сінокосінням, випасом, лісокористуванням і формуванням тимчасових поселень, що свідчить про господарську адаптацію населення до складних природних умов високогір'я.

Таким чином, сформований кількісний масив і результати статистичного аналізу дозволяють не лише об'єктивно охарактеризувати структуру топонімічної системи регіону, а й простежити взаємозв'язок між природними умовами, історією заселення та традиційними формами природокористування, що визначали формування топонімічного ландшафту Українських Карпат. Отримані результати підтверджують переважання природно-ландшафтної мотивації в процесі номінації об'єктів високогір'я за одночасного збереження культурної та етноісторичної складової в топонімічній системі.

Результати структурно-семантичного аналізу [70] виявили чітку ієрархію тематичних груп, що відображає особливості історичного освоєння високогірного ландшафту.

Як засвідчує таблиця 2.6, ключову роль у топонімічній системі відіграє орографія (45 %), що є типовою ознакою гірських регіонів із яскраво вираженою вертикальною поясністю [71].

Висока частка гідронімів (30 %) підкреслює їх функціональне значення як джерел водопостачання та просторових орієнтирів [1].

Водночас менш представлені класи – фіто- та антропотопоніми – виступають індикаторами господарської діяльності [13], яка локалізується переважно в межах субальпійського поясу.

Узагальнений розподіл топонімів високогірних Карпат за структурно-семантичними класами наведено в табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Розподіл топонімів високогірних Карпат за структурно-семантичними класами (на основі 600 проаналізованих назв)

(Складено автором за даними: [1; 13; 70; 71])

Категорія	Результати	Висновок
Ороніми (назви рельєфу)	45 %	Найпоширеніша група назв, що відображає орієнтацію населення на рельєф як головний елемент гірського середовища (вершини, хребти, долини) [71].
Гідроніми (назви води)	30 %	Друга за чисельністю категорія; позначають потоки, озера, джерела, тобто об'єкти, що мають життєво важливе значення для господарства та орієнтації на місцевості [1].
Фіто- й антропотопоніми	25 %	Формувалися внаслідок господарського освоєння території: вирубок, створення пасовищ, стоянок пастухів, місць лісозаготівлі. Їхня частка цілком закономірна для регіону з давньою традицією полонинського господарювання [13; 70].

Отримані результати підтверджують, що топонімічна система високогір'я Карпат відображає перевагу природної (ландшафтної) мотивації над антропогенною, водночас зберігаючи в назвах відбиток культурних традицій і видів господарської діяльності місцевого населення – гуцулів, бойків і лемків.

Для наочного відображення результатів кількісного аналізу етимологічної структури топонімів побудовано кругову діаграму (рис. 2.8), яка демонструє домінування слов'янського шару та наявність значної частки назв змішаного й архаїчного походження. Структурно-семантичний розподіл топонімів узагальнено на рис. 2.7.

Рис. 2.7. Структурно-семантичний розподіл топонімів високогірних Карпат

(Складено автором за даними табл. 2.6)

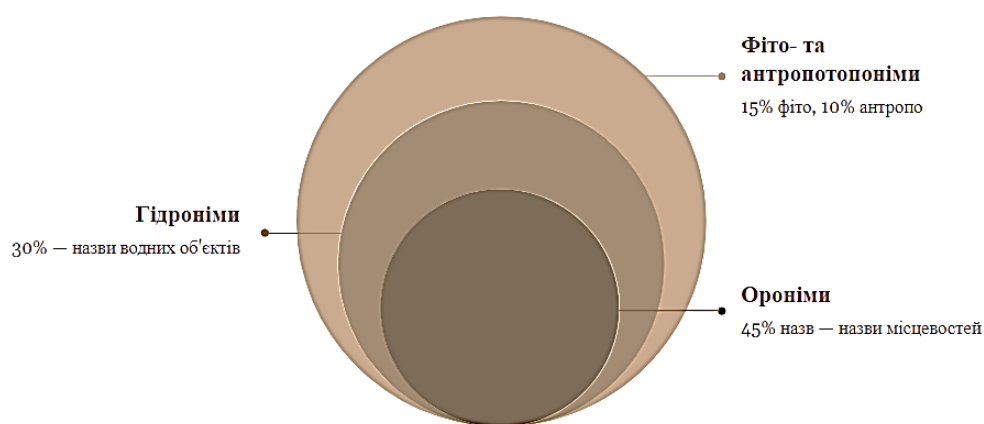

Рис. 2.8. Етимологічна структура топонімів високогірних Карпат

(Складено автором на основі результатів власного аналізу понад 2500 назв)

Як видно з рис. 2.7, у структурно-семантичному розподілі топонімів переважають назви, безпосередньо пов'язані з природними компонентами ландшафту, насамперед гідроніми та ороніми, що підкреслює провідну роль природного середовища у формуванні топонімічного поля високогір'я. Менша частка антропотопонімів і фітотопонімів відображає локалізований характер господарської діяльності та її приуроченість до окремих висотних поясів.

Кругова діаграма етимологічної структури топонімів (рис. 2.8) демонструє домінування слов'янського шару, що свідчить про автохтонний характер більшості географічних назв регіону. Водночас наявність значної частки змішаних та архаїчних назв підтверджує багатошаровість топонімічної системи та відображає тривалі історичні контакти й культурні взаємовпливи в Карпатському регіоні.

Висновки до розділу 2

У розділі 2 здійснено комплексну характеристику природних топонімів високогірних районів Українських Карпат, що дало змогу виявити їхню структурно-семантичну організацію, просторові закономірності поширення та зв'язок із ландшафтними, кліматичними й етнокультурними чинниками. На основі опрацювання понад 2500 географічних назв (із аналітичною вибіркою 600 топонімів) доведено, що топонімічний простір високогір'я має чітко виражену системність і відображає як природні, так і культурно-історичні особливості регіону.

Сформовано й обґрунтовано типологію природних топонімів високогірних масивів, до якої входять ороніми, гідроніми, фітотопоніми, зоотопоніми та метеотопоніми, а також їхні підгрупи. Виділено основні класи фітотопонімів (дендроніми, флороніми, назви, пов'язані з рідкісними видами рослин, та назви господарського походження) і зоотопонімів (назви від диких тварин, від свійської фауни, метафорично-символічні). Показано, що фіто- та зооніми виконують роль біоіндикаторів природних умов і традиційних форм природокористування, фіксуючи ареали лісів, полонин, мисливських угідь і полонинського вівчарства. Окремо проаналізовано метеотопоніми, класифіковані за провідним природним чинником (вітрові, опадові, снігово-лавинні, температурно-екстремальні та комплексні), що відображають локальні особливості мікроклімату, небезпечні гравітаційні процеси та етнометеорологічні уявлення місцевого населення.

Кількісний і структурно-семантичний аналіз засвідчив домінування орографічних назв (45 %), що є типовою рисою високогірних територій із різко диференційованим рельєфом і складною морфоструктурою. Значна частка гідронімів (30 %) підкреслює провідну роль водної мережі в системі просторової орієнтації та традиційного господарства. Фіто- й антропотопоніми (сукупно 25 %) відображають рослинний покрив, вертикальну поясність та давні форми полонинського природокористування (сінокоси, випас, лісозаготівля).

Етимологічний аналіз показав, що близько 60 % назв мають слов'янське походження, 25 % – змішану (слов'янсько-румунську, польську, угорську) природу, а 15 % репрезентують архаїчний або неясний етимологічний шар, що свідчить про глибоку історичну стратифікацію топонімічної системи високогір'я.

Порівняльний аналіз природних топонімів у межах Чорногори, Свидовця й Горганів виявив чітко окреслені регіональні відмінності. Для Чорногори характерне домінування метеотопонімів та оронімів, пов'язаних із висотною поясністю, суворістю клімату та складністю рельєфу. Топонімія Свидовця відзначається збалансованістю фіто-, гідро- та антропотопонімів, що відображає інтенсивне полонинське господарювання, сезонні поселення й тісну інтеграцію природних і культурних чинників. У Горганах провідну роль відіграють геоморфологічні й сакрально-символічні назви, пов'язані з кам'янистими розсипами, гірськими лісами та міфологізованим сприйняттям «дикого» гірського простору, що зумовлює специфічну модель топонімічного освоєння цієї території.

Узагальнення отриманих результатів дозволило зробити висновок, що топонімічна система високогірних районів Українських Карпат формується під вирішальним впливом природно-ландшафтних чинників (рельєф, клімат, гідромережа, рослинність), але водночас зберігає виразний етнокультурний та історико-географічний компонент. Домінування природної мотивації при найменуванні об'єктів поєднується з фіксацією у назвах традиційних видів господарської діяльності гуцулів, бойків і лемків, їхніх міфологічних уявлень і просторових образів. Таким чином, розділ 2 формує емпіричну основу та аналітичний фундамент для подальшої інтерпретації функціонально-географічних, культурно-краєзнавчих і освітніх аспектів використання топонімічного матеріалу у наступних розділах магістерської роботи.

РОЗДІЛ 3. КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ У ТОПОНІМІЇ ВИСОКОГІРНИХ РАЙОНІВ КАРПАТ

3.1. Етнокультурний склад та його вплив на топонімію: відображення гуцульської, бойківської та лемківської термінології

Формування топонімії високогірних районів Карпат є результатом багатовікової взаємодії природного середовища й етнокультурних процесів, що відбувалися на цій території. Топоніми фіксують не лише географічні реалії, а й відображають елементи матеріальної та духовної культури населення – гуцулів, бойків і лемків, які зберегли власну мовну традицію, світоглядні уявлення та господарську термінологію [13; 20; 25; 33; 69].

1. Етнокультурна мозаїка Карпат як фактор топонімічної диференціації

Етнокультурна структура Карпатського регіону формувалася під впливом історичних міграцій, державних змін і природної відокремленості гірських долин. Гуцули, бойки та лемки – автохтонні етнографічні групи українців, кожна з яких володіє специфічною лексикою для позначення природних об'єктів, побутових реалій і традиційних видів діяльності [25; 33; 69]. Це зумовлює формування відмінних етнотопонімічних комплексів у межах єдиного гірського простору.

2. Гуцульська термінологія у топонімії

Топонімія гуцульського регіону є однією з найархаїчніших і найбільш насичених природними та побутовими назвами, які відображають пастушу, лісову та метеорологічну лексику. Серед характерних термінів – *плай* (гірська стежка або хребет), *полонина* (літнє пасовище), *грунь* (високогірне пасмо), *улоговина*, *ватра* (вогнище, місце ночівлі пастухів) [12; 13; 44].

Багато топонімів мають безпосередній зв'язок із природними умовами й господарською діяльністю: Полонина Браїлка, Грунь Жаб'євський, Плай Урду-Флора, Ватра, Потік Говерляньський, Піп Іван [10; 12; 25]. У таких назвах

поєднуються географічна конкретність і етнокультурна інтерпретація природного середовища.

У мовній свідомості гуцулів природа часто персоніфікується, що відображається в образності й метафоричності низки назв (Біла Вежа, Сивуля, Чорна Клива). Таким чином, гуцульські топоніми виконують не лише номінативну, а й етнокультурно-символічну функцію, втілюючи народну міфологію Карпат [13; 20; 25].

3. Бойківська топонімічна традиція

Бойківщина – територія центральної частини Українських Карпат (Сколівські Бескиди, Верхньодністровські та Горганські хребти), де топонімічна система вирізняється помірною образністю та виразною господарською спрямованістю.

Тут поширені назви, пов'язані з лісовими ресурсами, землеробством і водними об'єктами: Діброва, Підлісок, Гайове, Річка, Потічок, Лісний, Грунь, Березів [15; 33; 50]. Бойківські топоніми демонструють інтеграцію природної та антропогенної лексики. Наприклад, Старий Потік, Верхи, Сінокіс, Пасіка, Гайків – назви, що вказують на функціональне використання території.

Типовими є форми з суфіксами -ів, -иця, -ище, -ина, які виражають як зменшувальні, так і збірні значення (Гайчиця, Лісівка, Полонинка). На відміну від гуцульських, бойківські топоніми загалом менш метафоризовані, однак чітко відбивають зв'язок громади з ландшафтом і працею [33; 50; 70].

4. Лемківські топоніми як відображення транскордонної культурної взаємодії

Топонімія Лемківщини – найзахіднішої етнографічної зони українських Карпат – сформувалася в умовах багатомовного середовища (польського, словацького, угорського), що зумовило наявність інтерферентних елементів у лексичній структурі назв [24; 63; 69]. У топонімію проникли полонізми, мадяризми та інші запозичення, проте базовий словотвірний та семантичний фонд залишається українським.

Попри зовнішні впливи, лемківські топоніми зберігають виразно слов'янську основу, зокрема у вживанні прикметникових форм та характерних лексичних коренів, що поєднують природну й культурну символіку прикордонного етнокультурного простору [25; 33; 69; 70]. Порівняльні особливості етнокультурних типів топонімів, зокрема лемківського, узагальнено в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Порівняльна характеристика етнокультурних типів топонімів

(Складено автором за даними: [12; 13; 15; 24; 25; 33; 44; 50; 63; 69; 70])

Етнографічна група	Основні риси топонімії	Типові приклади назв	Мовно-етимологічні особливості	Джерела
Гуцули	Символічно-природна, міфопоетична, орієнтована на гірське середовище	<i>Полонина</i> <i>Браїлка, Грунь</i> <i>Жаб'євський,</i> <i>Вітряна, Ватра</i>	Використання архаїчних лексем (<i>плай, ватра, грунь</i>), збереження праслов'янських форм	[12; 13; 20; 25; 44]
Бойки	Землеробсько-лісова, реалістична, господарсько зорієнтована	<i>Підлісок,</i> <i>Пасіка, Березів,</i> <i>Гайчиця</i>	Активне вживання суфіксів <i>-ів, -иця, -ина</i> ; сталі фонетичні риси бойківських говірок	[15; 33; 50; 70]
Лемки	Транскордонна, інтеграційна, зі слідами іншомовного впливу	<i>Розлука,</i> <i>Команча,</i> <i>Бескид, Мигова</i>	Польські та мадярські елементи, поєднання слов'янської та латинізованої лексики	[24; 25; 63; 69; 70]

Аналіз етнокультурного складу Карпатського регіону засвідчує, що топонімія є не лише географічним, а й історико-культурним архівом народу. У гуцульській топонімії домінує емоційно-образне осмислення природи; бойківська система назв тяжіє до описовості, конкретності та господарської функції; лемківська вирізняється найбільшою різноманітністю походження і відображає культурний синтез прикордонного простору. Порівняльні характеристики етнотопонімічних комплексів цих етнокультурних ареалів узагальнено в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Порівняльний аналіз етнотопонімічних комплексів

(Складено автором за даними: [12; 13; 20; 25; 33; 44; 63; 69; 70])

Етнографічна група	Домінантний характер топонімії	Ключові лексеми (приклади)	Інтерпретація та специфіка
Гуцульська	міфопоетична та пастуша	«Плай», «Полонина», «Кошара», «Ватра», «Грегит»	Топонімія відображає полонинське скотарство та глибокий зв'язок із міфологією гір. Назви часто мають емоційне забарвлення і містять валахізми (<i>плáй</i> – стежка, <i>грунь</i> – гора).
Бойківська	господарська та реалістична	«Пасіка», «Гайчиця», «Лісівка», «Закуток», «Ріпище»	Топонімія зосереджена на лісовому та землеробському освоєнні . Назви є більш конкретними, описують місцеві форми господарювання, ділянки лісу та поля.
Лемківська	інтеграційна та прикордонна	«Бескид», «Розлука», «Команча», «Загір'я»	Топонімія відображає прикордонне розташування (на заході Карпат), що спричинило більшу інтеграцію із польськими та словацькими елементами (<i>Бескид</i> – загальнокарпатський оронім, <i>Команча</i> – ойконім).

Таким чином, етнокультурна специфіка карпатських субрегіонів визначає лексико-семантичний та структурний колорит топонімії, що поєднує у собі елементи матеріальної культури, духовної традиції та природного середовища.

Топоніми виступають маркерами локальної ідентичності, через які відчитуються етапи історичного розвитку, особливості заселення і традиційного природокористування в гірському просторі [10; 12; 13; 20; 25; 33; 44; 63; 69; 70].

3.2. Топоніми, пов'язані з традиційним господарюванням:

3.2.1. Скотарство та полонинське господарство: назви, пов'язані з випасом, кошарами, шляхами перегону худоби (полонина, стая, кошари)

Природно-культурне середовище Карпат упродовж століть формувало особливий тип господарювання – поєднання сезонного скотарства, лісових промислів і дрібної ремісничої діяльності, що зумовило появу низки тематичних топонімів.

У топонімічній системі високогірних районів закарбовано господарську практику, способи просторової організації праці та уявлення місцевих мешканців про корисність гірського середовища [13; 20; 33; 50; 70].

Однією з провідних форм господарської діяльності гуцулів, бойків і частково лемків було полонинське скотарство, яке передбачало літній випас худоби у високогір'ї.

Це зумовило появу широкої групи топонімів, пов'язаних із пасовищами, кошарами, стаями, плайовими шляхами та пастушими стоянками [25; 33; 70].

До таких належать назви: Полонина Браїлка, Полонина Рівна, Полонина Смерекова, Стаїще, Кошарище, Грунь Коров'ячий, Плای Урду-Флора, Ватра [12; 13; 44].

Узагальнення семантичних особливостей назв, пов'язаних із полонинським господарством, подано в табл. 3.3, де виокремлено основні групи полонинських топонімів високогірних районів Українських Карпат.

Таблиця 3.3

Семантичні групи полонинських топонімів високогірних Карпат

(Складено автором за даними: [10; 12; 13; 20; 25; 33; 44; 50; 63; 70])

Семантична група	Топонімічні приклади	Функціональне значення
Місця випасу та відпочинку	Полонина, Ріпа, Пасіка	Назви, що позначають гірські луки, де випасали худобу. Слово <i>полонина</i> є ключовим оронімом.
Пастуші споруди та об'єкти	Стаїще, Кошарище, Колиба	Назви місць, де розташовувалися тимчасові житла пастухів (<i>колиби</i>) та загони для худоби (<i>кошари</i> , <i>стаї</i>). Суфікси <i>-ище</i> або <i>-иська</i> часто вказують на закинуте або колишнє місце стоянки.
Процес виробництва	Ватра, Сироварня	Назви, пов'язані з приготуванням сиру та розведенням вогню (<i>ватра</i> — діалектний термін).
Транспортні шляхи	Плай, Грегит	Назви стежок для перегону худоби та проходження через важкодоступні ділянки.

Їхня семантика чітко вказує на функціональне використання гірського простору. Лексеми *полонина*, *кошара*, *стая*, *ватра* є стійкими діалектними одиницями, частину з яких дослідники пов'язують із давньослов'янською спадщиною, а частину — з румунськими й балацькими паралелями, що відображає історичні контакти Карпатського регіону з суміжними культурами [25; 63].

Термінологічна система скотарства у топонімії виконує не лише номінативну, а й етнокультурну функцію, адже передає спосіб життя, господарську ідентичність і сезонну ритміку життя горян. Так, назви Коров'яче, Вівчарівка, Баранець, Козяча, Ялівка, зафіксовані в межах Чорногірського, Свидовецького й Горганського масивів, відтворюють структуру традиційного пастушого господарства [10; 20; 25].

Особливу цінність становлять орографічні топоніми, що одночасно вказують на геоморфологічні особливості та господарську діяльність: Грунь, Верхи, Середні Полонини, Підплайова Долина. Вони фіксують природну зумовленість сезонного випасу худоби, оскільки полонинське господарство базувалося на вертикальній поясності клімату й рослинності [44; 50].

У мовному плані такі назви виступають стислими геоетнографічними «формулами», у яких кожна лексема або морфема несе інформацію про природне середовище, вид діяльності та культурні уявлення. Топоніми, пов'язані з випасом, формують лексико-семантичне поле «життя полонини», де поєднуються категорії природи, праці й традиційної культури [13; 25; 70]. Типові приклади полонинських топонімів Карпат, що репрезентують зазначене семантичне поле, наведено в табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Приклади полонинських топонімів Карпат

(Складено автором за даними: [10; 12; 13; 20; 25; 33; 44; 70])

Тип господарського об'єкта	Типові топоніми	Походження / значення	Джерела
Пасовище	<i>Полонина Браїлка,</i> <i>Полонина Смерекова</i>	Від слова <i>полонина</i> – відкритий гірський простір для випасу	[12; 13; 44]
Пастуші стоянки	<i>Стаїще, Ватра,</i> <i>Кошарище</i>	Місця тимчасового проживання пастухів або утримання худоби	[13; 20; 25]
Плайові шляхи	<i>Плай Урду-Флора,</i> <i>Верхній Плай</i>	Гірські стежки для перегону худоби між пасовищами	[25; 44; 70]
Зоотопоніми	<i>Вівчарівка,</i> <i>Баранець, Козяча,</i> <i>Коров'яче</i>	Назви, що вказують на вид худоби або професію	[10; 20; 25; 70]

3.2.2. Лісове та промислове господарство: назви, що відображають лісорозробки, рудокопство, видобуток солі

Важливою складовою традиційної економіки горян було лісокористування, яке забезпечувало потреби населення в деревині, будівельному матеріалі та паливі. Лісові промисли – вирубка, смолокуріння, заготівля бруса, випалювання вугілля – відбилися у значній кількості топонімів, пов'язаних із назвами лісів, вирубок, урочищ і місць переробки деревини [20; 21; 22; 33]. Семантичні групи господарських топонімів лісового й промислового походження узагальнено в табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Семантичні групи господарських топонімів лісового й промислового походження

(Складено автором за даними: [15; 20; 21; 22; 33; 44; 50; 54; 70])

Семантична група	Топонімічні приклади	Функціональне значення
Лісозаготівля	Лісівка, Заруби	Назви, що позначають місця рубок, лісових складів або сплавні шляхи.
Видобуток руд	Рудники, Залізна, Копаня	Назви, пов'язані з пошуком або видобутком металевих руд чи інших мінералів (часто мають історичну цінність).
Солеварна справа	Соляник, Солотвино	Назви, що вказують на місця залягання солі, соляних джерел або місць виварювання солі.
Гірничо-видобувна діяльність	Штольня, Яма, Окопи	Назви, пов'язані з розробкою корисних копалин (наприклад, бурого вугілля чи озокериту в передгір'ях).

Типові лісогосподарські назви – Лісівка, Січ, Вируб, Діброва, Поляна, Гайове, Смеречник, Березів, Тростянець – не лише фіксують природні об'єкти, а й інформують про характер лісокористування та просторову організацію лісових угідь [15; 33; 70].

З розвитком промислових промислів у XIX-XX ст. на топонімічній карті Карпат поширюються назви, пов'язані з рудокопством і солевидобутком. У Закарпатті та на Бойківщині зафіксовано топоніми Рудники, Соляник, Шахтове, Копаня, Розсіл, Кам'янка, які вказують на місця видобутку корисних копалин [20; 33; 50]. Такі назви мають не лише економічне, а й історико-географічне значення, оскільки відображають ранні форми індустріалізації гірського простору та інтеграцію локальної економіки Карпат у ширші регіональні й загальноєвропейські економічні зв'язки [44; 54].

Семантична структура господарських топонімів часто має композитний характер, коли природна ознака поєднується з господарською дією (Лісна Пасіка, Соляна Криниця, Рудна Гора, Кам'яна Долина). Такі поєднання є свідченням синкретизму природного й соціального простору, характерного для гірського середовища Карпат [13; 20; 33; 70]. Типові приклади господарських топонімів лісового та промислового походження наведено в табл. 3.6.

Таблиця 3.6

Приклади господарських топонімів лісового та промислового походження

(Складено автором за даними: [15; 20; 21; 22; 33; 44; 50; 54; 70])

Тип діяльності	Типові топоніми	Семантика / значення	Джерела
Лісозаготівля	<i>Лісівка, Вируб, Гайове, Січ, Смеречник</i>	Місця вирубки або зберігання деревини	[15; 21; 22; 33]
Смолокуріння, вуглярство	<i>Вуглярка, Дьогтівка, Смолянець</i>	Назви, пов'язані з виробництвом дьогтю або вугілля	[20; 33; 44]
Рудокопство	<i>Рудники, Копаня, Залізна, Шахтове</i>	Місця видобутку руди, шахти, копальні	[20; 50; 70]
Солевидобуток	<i>Розсіл, Соляник, Кам'янка</i>	Назви, пов'язані з джерелами солонної води чи солеварінням	[33; 50; 54]

Топонімія, пов'язана з традиційними видами господарювання, є важливим джерелом даних про історичну економічну географію Карпат. Назви полонинського типу (Полонина, Плай, Стаїще, Кошарище) відображають сезонну організацію скотарського життя та мобільну структуру гірського побуту. Лісові й промислові топоніми (Лісівка, Рудники, Соляник) демонструють вплив господарської діяльності на ландшафтну структуру й соціальну географію регіону.

У цілому господарські топоніми формують лексико-семантичну модель взаємодії людини з гірським середовищем, у якій економічні функції переплітаються з етнокультурними традиціями. Через такі назви простежується еволюція від природозалежного господарства до просторово організованого використання ресурсів, що є важливим аспектом вивчення культурного ландшафту Карпат [13; 20; 25; 33; 44; 50; 70].

3.2.3. Топонімія високогірних Карпат у контексті природоохоронної мережі

Сучасний топонімічний простір високогірних районів Українських Карпат формується не лише під впливом історичних, етнокультурних та господарських чинників, а й у результаті реалізації державної природоохоронної політики. Створення національних природних парків, заказників та заповідників сприяло офіційному закріпленню частини топонімів, їх стандартизації та включенню до державних кадастрових і картографічних ресурсів. Водночас розбудова природоохоронної мережі супроводжувалася трансформацією окремих локальних назв або зміною їх функціонального навантаження — зокрема, у випадках, коли традиційні назви полонин чи урочищ стали офіційними назвами рекреаційних зон, туристичних маршрутів або природних комплексів.

Для аналізу сучасного культурно-ландшафтного контексту, у межах якого функціонує топонімічна система високогір'я, важливо враховувати просторове розміщення природоохоронних територій та хронологію їх створення. Це дозволяє визначити зони найкращого збереження традиційної топонімії, а також

регіони, у яких відбувається її активна стандартизація або адаптація до потреб офіційної картографії.

З цією метою була опрацьована карта природоохоронних територій Карпатського регіону із зазначенням року створення основних об'єктів (рис. 3.1), що стало підґрунтям для просторового аналізу динаміки топонімічної системи.

Рис. 3.1. Природоохоронні території Українських Карпат із зазначенням року створення

(за матеріалами Державного земельного кадастру України та офіційних реєстрів національних природних парків)

Як засвідчують картографічні дані, природоохоронна мережа Карпат формувалася нерівномірно: перші великі природоохоронні об'єкти було створено в 1980-1990-х роках (Карпатський НПП, Синевирський НПП), тоді як у північній частині регіону (Сколівські Бескиди, Галицький НПП) інтенсивне формування мережі парків розпочалося вже на початку ХХІ ст.

Ця хронологічна асиметрія безпосередньо вплинула на ступінь збереження автентичної топонімії. У районах із раннім природоохоронним статусом більшість локальних назв була інтегрована в офіційну картографічну документацію, що сприяло їх консервації. Натомість у регіонах із пізнішим створенням природоохоронних територій процес витіснення традиційних мікротопонімів (назв полонин, урочищ, локальних гідронімів) стандартизованими туристичними або адміністративними формами є інтенсивнішим.

Отже, природоохоронні території виступають важливими регіональними осередками фіксації та збереження топонімії. Вони забезпечують її репрезентацію в картографічному просторі, науковому обігу та туристичній інтерпретації, водночас стимулюючи появу нових топонімів, зумовлених рекреаційним використанням територій. Це дає підстави розглядати сучасну мережу національних природних парків як важливий індикатор взаємодії природних, культурних та управлінських процесів у формуванні топонімічного простору високогірних Карпат.

3.3. Антропотопоніми та ойконіми: відображення історії заселення, родів та видатних осіб у назвах гірських поселень і об'єктів

Одним із найінформативніших шарів топонімії Карпат є антропотопоніми – назви, утворені від особових імен, прізвищ, прізвиськ або назв родів, та ойконіми – назви населених пунктів. Саме вони формують історико-культурну пам'ять простору, фіксуючи інформацію про процеси заселення, етнічні контакти, соціальну структуру та діяльність видатних осіб [33; 34; 69].

Антропотопонімічна система Карпат відображає тривалий процес освоєння гірського простору впродовж XIV-XVII ст., коли територія активно залюднювалася представниками різних етнокультурних груп — русинами, волохами, угорцями, поляками. Таким чином, вона виступає не лише мовною

пам'яткою, а й своєрідним географічним архівом соціальних відносин [20; 25; 33].

Антропотопоніми як відображення родових імен та соціальних відносин

Антропотопоніми фіксують приналежність територій до конкретних родів чи осіб, які першими їх освоювали або володіли ними.

Для Карпат типовими є назви з формантами -ів, -ин, -ичі, -енки, що походять від імен засновників поселенських осередків: *Іванів, Петриків, Дмитренки, Микитичі, Юрків, Гринчишин, Таранівка* [35; 36; 69].

Такі форми належать до патронімічних утворень, у яких назва вказує на належність поселення певній особі або роду (*Іванів* – «поселення Івана», *Гринчишин* – «місце, де жив Гринь»).

На матеріалах Гуцульщини, Бойківщини та Лемківщини зафіксовано понад дві сотні антропотопонімів подібного типу [13; 20].

Їхня структура та просторове поширення демонструють сталість традиції родових назв, яка передавалася у спадок разом із землею чи господарством.

Територіально це проявляється у формуванні «ланцюгів» споріднених назв: *Михайлівка – Михайлове – Михайлів Потік – Михайлів Грунь* [10; 33].

Значна частина антропотопонімів також зберігає відбитки соціальної стратифікації суспільства:

- назви *Панів, Боярів, Княжий, Слуги, Попівка* засвідчують станову або церковну приналежність власників земель;
- топоніми *Дяків, Мельників, Ковалівка, Гончарів* указують на професійні заняття чи ремісничу спеціалізацію [25; 33; 67].

Антропотопоніми водночас відображають етнолінгвістичну своєрідність карпатських говорів: у бойківських переважають форми з суфіксами -ів, -івка, у гуцульських -ишин, -уня, у лемківських -івці, -ова, -ичі [13; 25; 33].

Типові приклади антропотопонімів Карпатського регіону, що ілюструють зазначені словотвірні моделі, наведено в табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Приклади антропотопонімів Карпатського регіону

(Складено автором за: [13; 25; 33; 35; 67; 69; 70])

Тип антропотопоніма	Приклади назв	Походження / значення	Джерела
Родинно-патронімічні	<i>Іванів, Петриків, Гринчишин, Микитичі</i>	Назви поселень за іменами або родами перших поселенців	[13; 25; 35]
Соціально-станові	<i>Боярів, Панівка, Слуги, Попівка</i>	Відображають станова чи професійну належність власників земель	[33; 67; 69]
Ремісничі	<i>Ковалівка, Гончарів, Ткачів, Мельників</i>	Вказують на спеціалізацію ремісників чи промисли родини	[25; 33; 70]
Пам'ятні (антропоніми осіб)	<i>Франків, Шевченкове, Коцюбинське</i>	Назви на честь видатних діячів, присвоєні пізніше	[9; 25; 70]

Ойконіми як відображення історії заселення гірських районів

Ойконіми Карпат формувалися поступово в міру заселення гірських територій: насамперед – долин річок, згодом – міжгірських улоговин та передгірних терас. Просторовий аналіз ойконімів дозволяє реконструювати хронологічні етапи колонізації регіону [13; 24; 33].

Ранні поселення, зафіксовані у середньовічних джерелах, мають ойконіми з **первинною мотивацією** – за природними умовами або родовими назвами: *Долішнє, Вижнє, Бистре, Гора, Попів, Микуличин, Космач*. Пізніші внесення характеризуються **вторинною семантикою**, що відображає адміністративні, меморіальні або політичні процеси (*Франків, Верховина, Трускавець*).

Вагому групу ойконімів становлять утворення з суфіксами **-ів, -івці, -ова, -ичі**, що зближує їх з антропотопонімами за походженням, оскільки вони переважно пов'язані з іменами засновників або власників земель [36; 69; 70].

Назви поселень чітко відображають етнокультурні впливи: польські (-івка, -чани), угорські (-град), румунські (-ешти) та німецькі (-бах, -дорф) елементи в топонімії південно-західних районів Карпат засвідчують багатовікові міжкультурні контакти й міграційні хвилі [20; 24; 63]. Типові приклади ойконімів Карпат, що ілюструють зазначені словотвірні моделі, наведено в табл. 3.8.

Таблиця 3.8

Приклади ойконімів Карпат

(Складено автором за: [13; 20; 24; 25; 33; 69; 70])

Тип ойконіма	Приклади назв	Семантична характеристика	Джерела
Природна мотивація	<i>Долішнє, Вижнє, Бистре, Гора</i>	Назви за природними умовами розташування	[13; 25; 33]
Родова мотивація	<i>Микуличин, Космач, Криворівня, Гринява</i>	Вказують на рід-засновник або перших поселенців	[35; 36; 69]
Культурно-історична	<i>Франків, Шевченкове, Коцюбинське</i>	Увічнення видатних осіб або історичних подій	[9; 20; 70]
Етноконтактна	<i>Ясіня, Березна, Деятин, Рахів</i>	Поєднання українських, румунських, польських та угорських впливів	[24; 25; 63]

Символічна та ідентифікаційна функції антропо- та ойконімів

Антропотопоніми – це географічні назви, утворені від власних імен, прізвищ, прізвиськ або назв професій перших поселенців чи власників земельних наділів.

У високогірних районах вони переважно позначають дрібні локальні об'єкти (урочища, полонини, потоки), пов'язані з життям конкретного роду або особи, та фіксують факт первинного заселення й володіння територією.

Типологічні різновиди антропотопонімів високогірних районів Українських Карпат узагальнено в табл. 3.9.

Таблиця 3.9

Типологія антропотопонімів високогірних районів Українських Карпат

(побудовано за даними [13; 25; 33; 69])

Тип антропотопоніма	Приклади	Семантичне навантаження
Від особових імен	<i>Іванів, Дмитрове, Василів</i>	Свідчить про ім'я першого поселенця або власника; найдавніший номінативний шар.
Від прізвищ / прізвиськ	<i>Гринчишин, Ковалівський, Климівка</i>	Відображає родові поселення та спадкове землеволодіння.
Від професій / занять	<i>Ковалівка, Бондарівка, Скотарське</i>	Фіксує ремісничу спеціалізацію або домінувальний тип діяльності мешканців.

Основне семантичне ядро антропотопонімів формують поняття **власності, родової пам'яті та ідентифікації**. Вони є важливим джерелом дослідження мікротопоніми, оскільки зберігають інформацію про межі родових угідь, систему просторової організації громади та шляхи господарського освоєння гір.

Антропотопоніми та ойконіми не лише фіксують факт заселення, а й виконують **функцію просторової пам'яті**.

Через них формується локальна ідентичність – усвідомлення людиною свого місця у географічному й соціокультурному просторі. У карпатських говорах це репрезентовано стійкими мовними конструкціями: *«іду в Юрків»*, *«живу на Петриковім»*, які зберігають традиції мікротопонімічної номінації [25; 33; 69].

Назви подібного типу виступають **етнокультурними маркерами**, що відрізняють бойків, гуцулів і лемків за мовними моделями та формами історичної пам'яті. У структурі таких топонімів відображено тривалість проживання родів, традиції землеволодіння та уявлення про територію як родову цінність [13; 25; 69].

Ойконіми – це назви постійних поселень (сіл, міст, хуторів), що виконують важливу ідентифікаційну та історико-культурну функцію. У Карпатському регіоні вони мають багатокomпонентну природу та формуються на основі антропотопонімів, природних ознак і субстратної лексики. Типологічну класифікацію ойконімів Карпатського регіону узагальнено в табл. 3.10.

Таблиця 3.10

Типологія ойконімів Карпатського регіону

(побудовано за даними [13; 20; 25; 36; 70])

Тип ойконіма	Приклади	Що відображає
Від особистих імен	<i>Микуличин, Космач, Яремче</i>	Названі на честь засновників, старост, княжих чи адміністративних осіб.
Від географічних ознак	<i>Вижнє, Долішнє, Заріччя</i>	Вказують на розташування щодо рельєфу або водних об'єктів.
З етноконтактним компонентом	<i>Ворохта, Колочава</i>	Мають субстратне або іншомовне походження (угорське, румунське, польське) та відображають історію міжетнічних контактів.

Ойконіми виступають маркерами регіональних центрів колонізації та дають змогу простежити напрями переміщення населення – з передгір'їв до високогірних долин. Суфікси типу **-ичі**, **-ів**, **-ово** є свідченням давньоруської та ранньоукраїнської традиції називання поселень.

Антропотопоніми й ойконіми високогірних районів Карпат:

- віддзеркалюють історію освоєння гірських територій;
- репрезентують родову організацію суспільства;
- фіксують етнокультурні контакти;
- відображають типові патронімічні словотвірні моделі;
- виконують функцію колективної пам'яті.

Таким чином, антропотопонімія та ойконімія є не лише мовищем, а й **географічним індикатором культурної історії Карпатського регіону** [13; 20; 25; 33; 35; 36; 69; 70].

Антропогенний шар топонімів підтверджує, що людина є активним творцем географічного простору, а кожна назва – це своєрідний культурно-історичний документ, що відображає процеси соціальної трансформації та освоєння гірських територій.

3.4. Апелятивна основа топонімів: аналіз найпоширеніших апелятивів, що відображають культурну діяльність (грегіт, притулок, колиба, плай, перкалаба)

Апелятивна топонімія – це шар назв, утворений шляхом переходу загальних діалектних термінів (апелятивів) на позначення конкретних географічних об'єктів. Такі апелятиви виступають своєрідними семантичними кодами, які чітко індексують природні особливості, господарські функції або соціальне значення місця.

Апелятивна основа топонімів становить одну з ключових категорій у структурі ономастичного простору Карпат, оскільки саме через загальні іменники (апелятиви) відображено реальні об'єкти матеріальної культури, традиційні види діяльності, побутові явища й просторову організацію господарства [6; 13; 25]. У гірських регіонах Карпат вони фіксують не лише природні ознаки, а й етнокультурну пам'ять про господарську та соціальну адаптацію людини до умов високогір'я [10; 13; 20].

У цьому підрозділі розглянуто найтиповіші апелятиви – грегіт, притулок, колиба, плай, перкалаба, які становлять лексико-семантичні ядра численних топонімів Карпатського ареалу та мають глибоке етнокультурне підґрунтя [13; 33; 70]. Узагальнений аналіз їх семантики, функціонального навантаження та просторової приуроченості подано в табл. 3.11.

Таблиця 3.11

Аналіз ключових апелятивів високогір'я Українських Карпат

(побудовано за даними [6; 10; 13; 20; 25; 33; 63; 70])

Апелятив (діалектний термін)	Семантичне значення	Функціональний код	Наукова інтерпретація
Грегит	Скеля, кам'яний розсип, осип	Природний код (літотопонім)	Відображає геоморфологічну особливість — значні кам'яні поля, характерні для Горган; маркер складнопрохідної території.
Притулок	Тимчасове укриття, база для відпочинку	Господарський код	Фіксує місце, важливе для безпеки та логістики: ночівля пастухів, туристів, лісорубів.
Колиба	Пастуше житло, сезонна хатина	Соціальний код (етнографічний)	Свідчить про наявність обжитого пастухами простору, де здійснювалося виробництво сиру та відбувалася соціальна взаємодія.
Плай	Гірська стежка, лісова дорога	Комунікативний код (валахізм)	Маркер транспортної мережі високогір'я. Назва пов'язана з румунським <i>plai</i> і засвідчує важливість перегону худоби та торговельних шляхів.
Перкалаба	Межовий шлях, прикордонна зона	Етноконтактний код	Відображає історичне й адміністративне значення території; часто позначає межу володінь, областей або держав, підкреслюючи прикордонний характер.

Апелятивна топонімія є одним з найфункціональніших та інформативних шарів у високогір'ї: вона формує своєрідну «топонімічну енциклопедію», де кожна назва несе подвійний код – опис природних характеристик і їх культурної інтерпретації горянами.

Апелятив «грегіт» як геоморфологічний і культурний маркер

Слово **грегіт** (варіанти: *griget*, *gregot*) у карпатських говорах означає грубий кам'янистий виступ або вершину гори [16; 39]. Цей апелятив, за даними

етимологічного аналізу, пов'язують із давньослов'янським коренем *greg* – «камінь, скеля», або з румунським *greb*, що позначає гряди, хребет [24; 63].

На карті Карпат зафіксовано низку відповідних топонімів: **гора Грегит** (Верховинський район), **Грегитський потік**, **полонина Грегит**, які вказують на кам'янисту структуру ландшафту та відсутність суцільного лісового покриву [13; 25].

Апелятив *gregit* має подвійну функцію – природничу та культурну. Для мешканців високогір'я він позначає не лише геоморфологічну форму, а й місце сакрального значення, з яким пов'язуються легенди та народні перекази про «гори-охоронці» [25; 33]. Отже, *gregit* – приклад апелятива, у якому матеріальний (геоморфологічний) та духовний (етнокультурний) компоненти поєднані в одному мовному образі.

Апелятив «притулок» – від побутового об'єкта до топонімічного символу

Апелятив **притулок** у карпатській традиції означає тимчасове місце зупинки або укриття для пастухів, лісорубів, мандрівників [13; 20]. У сучасній топонімії він відображений у назвах **Притулок Плісце**, **Притулок Марічейка**, **Притулок Говерляньський**. Такі топоніми позначають функціональні пункти освоєння гірського простору, де зосереджувалися тимчасові поселення, шляхи перегону худоби, мисливські стоянки [25; 33].

Згодом апелятив *притулок* зазнав культурно-семантичного переосмислення: він став символом гостинності, захисту та колективної праці в екстремальних умовах гір [44; 70]. Таким чином, це приклад функціонально-семантичного переходу від номінації реального об'єкта до знака культурної адаптації людини до природного середовища.

Апелятив «колиба» як етнокультурний маркер полонинського побуту

Слово колиба (рум. *colibă* – «хатина, халупа») належить до волосько-румунського шару запозичень, що утвердився в українській карпатській лексиці

у XV–XVI ст. [25; 33; 63]. У побуті горян *колиба* – це сезонне житло пастухів на полонині, дерев'яна споруда для ночівлі та зберігання молока й сиру.

На топонімічній карті Карпат зафіксовано десятки відповідних назв: Колиба-Камінь, Колиба-Плай, Верхня Колиба, полонина Колибська [13; 25; 33]. Вони формують окрему лексико-тематичну групу пастуших назв, що відображає економічну організацію гірського господарства.

Семантика апелятива *колиба* поєднує матеріальний (житло) та соціальний (спільне проживання і праця громади) компоненти. З позицій географічної семіотики *колиба* стала знаком локальної культури виживання, який інтегрує людину в простір полонини [25; 44; 70].

Апелятив «перкалаба» – топонім-унікал етноконтактної зони

Особливу цінність становить апелятив перкалаба – рідкісне слово волосько-румунського походження, зафіксоване насамперед у назві Перкалаба (село в Путильському районі Чернівецької області).

Етимологічно його пов'язують із румунським словосполученням *per cală bă* – «на дорозі, через долину» [63; 68]. Імовірно, термін з'явився в період волоської колонізації Карпат (XIV–XV ст.) та первісно означав перевальний шлях або місце торговельних переходів [24; 33; 63].

У сучасному контексті цей апелятив зберігає значення межевої території, де поєднуються слов'янські й балканські культурні впливи, що надає йому статусу етноконтактного топоніма [25; 33]. Назва Перкалаба є показовим прикладом топонімічної пам'яті про історичні міграції, підкреслюючи багатокультурний характер карпатського простору [13; 24; 63].

У табл. 3.12 подано семантико-функціональну класифікацію культурних апелятивів Карпат, які відображають різні аспекти традиційного природокористування, господарської діяльності та історико-культурних процесів у гірському середовищі.

Таблиця 3.12

Семантико-функціональна класифікація культурних апелятивів Карпат*(побудовано за даними [13; 16; 20; 24; 25; 33; 39; 44; 63; 68; 70])*

Апелятив	Первісне значення	Сфера культурної діяльності	Типові топоніми	Джерела
Грегіт	Кам'яниста вершина, скеля	Природне й сакральне освоєння	Гора Грегіт, Грегітський потік	[13; 16; 39]
Притулок	Тимчасове укриття	Мандрівництво, пастушество	Притулок Плісце, Притулок Марічейка	[13; 25; 44]
Колиба	Пастуше житло	Полонинське господарство	Верхня Колиба, Колиба-Камінь	[13; 25; 33]
Плай	Гірська стежка, перевал	Перегін худоби, торгівля	Плай Урду-Флора, Плай Синяк	[10; 24; 70]
Перкалаба	Долина, перехід, межа	Етноконтактна зона	с. Перкалаба (Чернівецька обл.)	[24; 33; 63; 68]

Аналіз апелятивної основи топонімів високогірних районів Карпат засвідчує, що найпоширеніші апелятиви (*грегіт, колиба, плай, притулок, перкалаба*) виступають мовними архетипами культурного простору, у яких поєднуються природне середовище та соціальна діяльність людини, демонструючи перехід від матеріальної номінації до символічного значення — від безпосереднього позначення об'єкта до вираження узагальнених ідей дороги, праці, притулку та межі; через ці лексеми простежується історія етнокультурних контактів, господарської адаптації горян і формування регіональної ідентичності, що становить важливу складову культурної географії Карпат, завдяки чому апелятивна топонімія постає своєрідним «словесним ландшафтом» регіону, у якому природні форми, культурна діяльність і мова творять єдиний просторовий код [13; 20; 24; 25; 33; 63; 70].

3.5. Історико-хронологічний аналіз топонімів: виділення шарів (дослов'янський, давньоруський, валаський, польський, угорський) у сучасній топонімічній системі

Історико-хронологічний аналіз топонімічного матеріалу високогірних районів Карпат є важливим етапом реконструкції етнокультурних процесів та просторової динаміки заселення гірських територій. Топонімічна система розглядається як багатошарова структура, у якій відображено різні історичні епохи та етнолінгвістичні впливи. Виокремлення окремих хронологічних шарів дає змогу простежити еволюцію назв – від найдавніших, дохристиянських, до новоєвропейських, сформованих під впливом слов'янської, волоської, польської та угорської культурних традицій [10; 13; 25; 70].

Дослов'янський шар. Дослов'янські елементи збереглися переважно у вигляді архаїчних гідронімів та оронімів, які пов'язують із праїндоевропейськими або дако-фракійськими коренями. Такі назви, як *Тиса*, *Черемош*, *Латориця*, зазнали глибоких фонетичних трансформацій, однак зберегли семантику, пов'язану з водою, руслом, течією [24; 43]. Цей шар відображає етап природного освоєння території, коли номінація ґрунтувалася передусім на морфологічних рисах рельєфу та гідрографії (гора, вода, течія), без чітко окреслених етнічних маркерів.

Давньоруський шар. Давньоруські топоніми (XI-XIII ст.) відображають інтенсивний процес колонізації карпатських улоговин руським населенням з Галицької землі. Вони характерні насамперед для долинних та передгірських зон, де виникали перші укріплені осади – *Галич*, *Угринів*, *Пнів*, *Болехів*. Форманти **-ів**, **-ин**, **-ичі** засвідчують персоніфікований характер ойконімів (Іванів, Петриків, Борислав), що є типовою рисою давньоруської системи назв [35; 63]. У високогірних районах цей шар представлений обмежено, однак простежується в сакральних топонімах, пов'язаних із монастирями, давніми шляхами та мисливськими угіддями.

Волоський (валаський) шар. Волоська колонізація XIV-XVI ст. істотно вплинула на формування топонімії високогір'я. З волосько-румунською мовною традицією пов'язані апелятиви *плай*, *стая*, *кошара*, *полонина* – лексеми, що відображають господарську діяльність пастухів-траншуманів [25; 44; 54].

Назви цього шару найчастіше трапляються у верхів'ях Чорногори, Свидовця, Мармаросів, тобто в зонах сезонного скотарства, і становлять основу для численних мікротопонімів, що збереглися донині (*Плай Синяк*, *Полонина Лемська*, *Притулок Плісце*).

Таким чином, волоський шар можна вважати першим чітко фіксованим антропогенним етапом формування високогірної топонімічної мережі [33; 70].

Польський та угорський шари. Період входження Галичини та Закарпаття до складу Польського й Угорського королівств (XIV-XVIII ст.) зумовив появу численних топонімів з іншомовними формантами. Польський вплив простежується в ойконімах із суфіксами -ова, -ув, -іце (Квасівка, Воловець, Яремче), що відображали адміністративно-господарські особливості території [47; 68].

Угорський топонімічний шар характерний передусім для Мармароського масиву та долини Тиси; назви Солотвино, Королево, Тячів поєднують слов'янську основу з угорськими формантами, фіксуючи тривале міжетнічне співіснування [24; 45].

Окремі топоніми мають двошарову структуру внаслідок пізнішого мовного переосмислення або перекладу (Говерла – Hoverla, Рахів – Rahó).

Хронологічну стратифікацію топонімії високогірних районів Українських Карпат узагальнено в табл. 3.13.

Таблиця 3.13

Хронологічні шари топонімії високогірних районів Українських Карпат*(побудовано за даними [24; 25; 33; 43; 45; 47; 63; 68; 70])*

Хронологічний шар	Хронологічні межі	Основні типи назв	Семантичні риси	Приклади топонімів	Джерела
Дослов'янський	I тис. до н. е. - V ст. н. е.	Гідроніми, ороніми	Природна основа (вода, гори)	Тиса, Черемош, Латориця	[24; 43]
Давньоруський	XI-XIII ст.	Ойконіми, сакральні назви	Особові імена, укріплені осади	Галич, Пнів, Угринів	[35; 63]
Волоський	XIV-XVI ст.	Мікротопоніми господарського характеру	Полонинське скотарство	Плай, Колиба, Кошари, Притулок Плісце	[25; 33; 44]
Польський	XIV-XVII ст.	Адміністративні й ойконімічні назви	Маєткове володіння, геоніми	Яремче, Воловець	[47; 68]
Угорський	XIV-XVIII ст.	Топоніми зі змішаними формами	Торговельні та прикордонні поселення	Рахів, Солотвино, Королево	[24; 45]

Історико-хронологічна структура топонімії високогірних Карпат демонструє взаємопроникнення природних, етнокультурних та політичних чинників у формуванні назв. Топоніми виконують роль своєрідного «географічного архіву», що зберігає інформацію про етапи господарського освоєння, міграційні процеси, міжетнічні контакти та трансформацію культурного ландшафту регіону [10; 25; 70]. Найдавніші назви тяжіють до гідрографічної мережі, тоді як пізніші пов'язані з культурно-господарськими

зонами; отже, просторовий розподіл топонімів може використовуватися як картографічний індикатор історико-географічних процесів у межах Карпатського регіону.

У межах дослідження опрацьовано понад 2500 географічних назв високогірних районів Карпат. Етимологічний аналіз цього корпусу [24; 63] дав змогу виокремити три основні шари походження топонімів: **слов'янського походження – 60 %; змішаного (етноконтактного) генезису – 25 %; архаїчні та неясного походження – 15 %.**

Кількісний розподіл топонімів за основними мовними шарами подано в табл. 3.14. Домінування слов'янських назв (60 %) є закономірним і відображає провідну роль української (східнослов'янської) колонізаційної хвилі, а також тривалі процеси мовної асиміляції в Карпатському регіоні [13; 30].

Таблиця 3.14

Етимологічна структура високогірних топонімів Українських Карпат (за походженням основи)

(побудовано за даними [13; 24; 30; 54; 63])

Категорія	Результати	Узагальнююча характеристика
Слов'янське походження	60 %	Переважа цього шару підтверджує домінуючу українську (східнослов'янську) колонізаційну хвилю та стійкий автохтонний розвиток топонімії регіону [13; 30].
Змішане походження	25 %	Відображає вплив валахів (румунських елементів), пов'язаних із полонинським скотарством, а також польських та угорських адміністративних назв, характерних для історії Карпат [54; 24].
Архаїчні / неясного походження	15 %	Переважно давні гідроніми та окремі ойконіми, що зберігають риси дослов'янських мовних пластів або регіональних діалектів, нині втрачених у живому мовленні [63].

Водночас значна частка змішаних і архаїчних топонімів (разом 40 %) підтверджує складну історико-культурну динаміку освоєння досліджуваної території, зокрема вплив волоської колонізації та міжетнічних контактів на формування полонинської термінології [54].

Слов'янський шар (60 %). Це найбільш репрезентативна частина топонімичного корпусу, яка відображає процеси давньоруської та пізнішої української колонізації гірського простору. Найпоширеніші основи пов'язані з назвами форм рельєфу (*гора, хребет, потік, долина*), рослин і тварин, а також із господарськими реаліями (*поляна, пасовище, колиба, притулок*). Переважання слов'янського шару вказує на стійкий автохтонний розвиток топонімії та глибоку інтеграцію українського етносу у високогірне середовище. У його межах простежується поступовий перехід від давньоруських назв до сучасних діалектних форм, властивих гуцульській, бойківській та лемківській говіркам (наприклад, *Плай, Грегит, Кичера*) [13].

Змішаний (етноконтактний) шар (25 %). Цей шар є надзвичайно важливим для реконструкції міжетнічних взаємин і культурних впливів у Карпатах. Його формування пов'язане з періодом волоської колонізації (XIV–XVII ст.), коли через гірські перевали з південного заходу прийшли пастуші громади румунського походження, що принесли власну термінологію (*стая, кошара, полонина*). Такі назви були адаптовані до місцевих слов'янських діалектів, утворюючи карпатський ономастичний симбіоз. Окрім румунських впливів, у межах цього шару простежуються польські й угорські елементи, що з'явилися внаслідок адміністративного управління територією у складі Речі Посполитої та Угорського королівства. Відбитком цих впливів є топоніми з компонентами *Баня, Комора, Гута, Лазок* тощо, які свідчать про впровадження господарської та гірничої термінології та про тісні економічні контакти між гірськими громадами [54; 24].

Архаїчний (дослов'янський) шар (15 %). Архаїчний (дослов'янський) шар (15 %). Цей пласт охоплює найдавніші гідроніми, ойконіми та мікротопоніми з неясною або несповна з'ясованою етимологією. Їхня семантика

часто пов'язана з природними особливостями (колір води, форма долини, властивості ґрунту), а окремі назви сягають індоєвропейського субстрату. Прикладами є Тиса, Бистриця, Лужанка, Прут, Сірет, які зберегли архаїчні корені, спільні для багатьох індоєвропейських мов. Їхня стабільність пояснюється відносною ізольованістю гірських басейнів, де мовні інновації поширювалися повільніше, а давні форми зберігалися протягом тривалого часу. Архаїчний шар має особливу цінність для історичної географії та етимології, оскільки відображає найглибші пласти мовного розвитку та слугує підґрунтям для реконструкції давніх маршрутів міграцій і моделей освоєння територій. Проведений аналіз засвідчує, що етимологічна структура високогірних топонімів Українських Карпат є багатошаровою та поліетнічною. Переважання слов'янського компонента (60 %) відображає тривалий процес українізації гірського простору й безперервну колонізаційну традицію, яка зберегла автохтонну основу. Водночас значна частка змішаних назв (25 %) і архаїчних форм (15 %) підтверджує активні історичні контакти та збереження давніх ономастичних елементів. Отже, топонімічна система Карпат постає як форма історичної пам'яті ландшафту, де переплелися природні, етнокультурні та мовні процеси, демонструючи синергію автохтонного розвитку та зовнішніх впливів, що протягом тисячоліть формували неповторний мовно-культурний код гірського регіону України.

Висновки до розділу 3

У розділі 3 здійснено комплексний аналіз культурно-історичних і семіотичних аспектів топонімії високогірних районів Українських Карпат, що дало змогу розкрити символічні, ідентифікаційні та хронологічні функції географічних назв як елементів колективної пам'яті гірських громад. На основі узагальнення антропотопонімів, ойконімів, апелятивної основи назв і матеріалів історико-хронологічного аналізу обґрунтовано, що топонімічна система високогір'я є не лише формою просторової номінації, а й своєрідним «культурним кодом» Карпатського регіону, у якому закладено інформацію про етнічні контакти, традиційні форми господарювання та історію заселення гірських територій.

Встановлено, що антропотопоніми та ойконіми виконують подвійну – ідентифікаційну та символічну – функцію, відображаючи родову структуру поселень, соціальну організацію громад, професійну спеціалізацію населення та характер землекористування. Антропотопоніми, утворені від особових імен, прізвищ і прізвищ, репрезентують локальні моделі розселення й формування громад, тоді як ойконіми фіксують основні етапи колонізації гірського простору від передгір'їв до високогірних долин. З'ясовано, що в традиційному мовленні мешканців Карпат антропогенні назви зберігають продуктивну мікротопонімічну функцію, залишаючись активними носіями регіональної ідентичності та етнокультурної самобутності гуцульського, бойківського і лемківського ареалів.

Суттєвий науковий результат отримано в ході аналізу апелятивної основи топонімів. Доведено, що найпоширеніші лексеми («грегіт», «плай», «колиба», «притулок», «перкалаба») функціонують як мовні архетипи культурного простору високогір'я, поєднуючи природну мотивацію (геоморфологічні форми, перевали, межі, гірські стежки) з відображенням традиційної господарської діяльності (вівчарства, сезонних стоянок, торговельних шляхів) та етнокультурних впливів валаської, угорської та польської традицій. Апелятивна

топонімія інтерпретована як «словесний ландшафт» Карпат, у якому зафіксовано процеси господарської адаптації людини до гірського середовища.

Історико-хронологічний аналіз засвідчив багат шарову структуру топонімії високогірних районів Карпат, сформовану дослов'янським, давньоруським, валаським, польським та угорським пластами.

Встановлено, що близько 60 % назв мають слов'янське походження, 25 % – змішане, а 15 % – архаїчне або невизначене. Така структура відображає поліетнічність та тривалу історичну стратифікацію регіону: найдавніші топоніми пов'язані з гідромережею, тоді як пізніші фіксують етапи господарського освоєння та міжетнічних контактів.

Узагальнення результатів показує, що топонімія високогірних районів Українських Карпат є цілісною системою, у якій поєднуються природні, соціальні та мовні чинники. Символічна й ідентифікаційна функції назв забезпечують збереження регіональної ідентичності та історичної тяглості гірських громад, а сама топонімічна система виступає важливим джерелом історико-географічних досліджень і реконструкції традиційної культури Карпат.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі «Топонімія високогірних районів Карпат як відображення природних і культурних особливостей регіону» здійснено комплексний аналіз топонімічної системи високогірних масивів Українських Карпат як результату взаємодії природних умов, історико-культурних процесів та етнічних традицій. На основі поставлених завдань уточнено теоретико-методичні засади дослідження високогірної топонімії, проведено її структурно-семантичну, етимологічну та просторову характеристику.

Уточнено методологію вивчення топонімії гірських регіонів, визначено її міждисциплінарну природу та з'ясовано співвідношення основних типів географічних назв – оронімів, гідронімів і мікротопонімів – у високогірних ландшафтах. Запропонований підхід, що поєднує структурно-семантичний, картографічний, етимологічний і статистичний аналіз, дозволив сформулювати цілісну модель функціонування топонімії високогір'я.

Встановлено, що топонімічна система високогірних районів Карпат детермінована природними умовами. Аналіз понад 2500 назв показав переважання оронімів (45 %) і гідронімів (30 %), що відображає визначальну роль рельєфу та гідромережі. Фітотопоніми (15 %) та антропотопоніми (10 %) фіксують особливості рослинного покриву, традиційне природокористування й історію заселення. Метеотопоніми та назви, пов'язані з природними явищами, виступають індикаторами кліматичних екстремумів і небезпечних процесів.

Порівняльний аналіз Чорногори, Свидовця й Горган виявив чіткі регіональні відмінності: для Чорногори характерні ороніми та метеотопоніми, пов'язані з висотною поясністю; для Свидовця – поєднання природних і господарських мотивів; для Горган – назви, зумовлені кам'янистими розсипами й сакральними уявленнями про «дикий» простір. Це підтверджує формування локальних топонімічних моделей, тісно пов'язаних із морфоструктурою масивів.

Розкрито культурно-історичні аспекти топонімії високогір'я. Антропотопоніми, ойконіми та мікротопонімічні формули зберігають

інформацію про структуру поселень, народні уявлення, господарські практики та просторову самоідентифікацію гуцулів, бойків і лемків. Апелятивні основи назв («колиба», «плай», «грегіт») відображають традиційне полонинське господарство та міжетнічні контакти.

Побудована етимолого-хронологічна модель засвідчує поліетнічний, багатошаровий характер топонімії високогірних Карпат. Слов'янські назви становлять близько 60 %, змішані (слов'янсько-румунські, польські, угорські) – 25 %, архаїчні та неясні за походженням – 15 %, що відображає давню колонізацію, валаський вплив та тривалі історико-культурні взаємодії.

Доведено, що топонімія високогір'я є інтегральним показником природних та культурних особливостей регіону. Вона фіксує риси рельєфу, гідромережі, рослинності, традиційні форми господарювання, етнокультурні практики та історичні процеси. У цьому контексті топонімічний простір виступає як «географічний архів» Карпат та носій культурного коду гірського населення.

Матеріали дослідження мають практичну цінність для впорядкування географічних назв, створення туристичних і краєзнавчих карт, розвитку культурного туризму, а також для удосконалення навчальних курсів з топоніміки, регіональної та культурної географії. Перспективними напрямками подальших досліджень є поглиблене вивчення мікротопонімії, застосування ГІС-технологій та аналіз трансформації топонімічного ландшафту під впливом сучасних соціокультурних процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Адамчук І. В. Гідроніми українських Карпат: структура і походження. Вінниця: Нова Книга, 2020. 144 с.
2. Авдєєва С. Л. Позакласна робота з топоніміки в національній школі. Златопільська гімназія: минуле, сучасне, майбутнє: мат. доп. та вист. Всеукр. наук.-практ. конф. Кіровоград, 1996. С. 205-206.
3. Бабишин С. Д. Топоніміка в школі (на матеріалах Хмельницької області). Київ, 1962. 122 с.
4. Багринець В. Коли і як виникли назви Україна, українці? Час. 1996. 12 липня.
5. Бакуменко Л. А. Ономастика в школі: сучасне і майбутнє. Ономастика східних слов'ян: тези доп. наук. семінару. Київ, 1996. С. 9-10.
6. Беценко Т. П. Вступ до топоніміки: навч. посіб. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2019. 240 с.
7. Беценко Т. П. Лінгвістичне краєзнавство в системі шкільної та вищої філологічної освіти. Вивчаємо українську мову та літературу. 2011. № 11. С. 32-34.
8. Беценко Т. П. Формування лінгвокраєзнавчої компетенції у студентів спеціальності «туризм» як необхідна умова якісної підготовки фахівців. Модернізація економіки в умовах зростання суспільної свідомості: туризм.: мат. II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. Полтава: ПУЕТ, 2017. С. 34-36.
9. Бондаренко Г. В. Українська топонімія: сучасний стан і перспективи. Київ: Київський університет, 2024. 176 с. URL: <https://libvmi.volyn.ua>
10. Верещагін О. О. Регіональні особливості топонімічної мережі Українських Карпат. Харків: Фоліо, 2018. 128 с.
11. Вербич С. О. Гідронімія басейну Середнього Дністра: етимол. словник. Луцьк: ВМА «Терен», 2009. 236 с.
12. Габорак М. Гідронімія Івано-Франківщини: етимол. слов.-довід. Вид. 2-е, допов., переробл., уточн. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010. 561 с.

13. Габорак М. Топонімія Галицької Гуцульщини: етимол. словник-довідник. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2011. 636 с.
14. Габорак М. Топонімія Покуття та деяких прилеглих територій: етимол. словник-довідник. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. 932 с.
15. Гілецький Й. Р. Топонімія таксономічних одиниць природничої системи. Львів: Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2023. 192 с.
16. Горбач А. С. Етимологія назв гірських вершин Українських Карпат. Україністика. 2019. № 4. С. 77-88.
17. Горпинич В. О. Словник географічних назв України (топоніми та відтопонімні прикметники): близько 25 000 слів. Київ: Довіра, 2001. 526 с.
18. Горпинич В. О. Утворення прикметників і назв жителів від топонімів у східнослов'янських мовах: дис. ... канд. філол. наук. Глухів, 1965.
19. Данилюк Н. О. Топоніми українських народних пісень. Проблеми регіональної ономастики: тези доп. і повід. наук. семінару. Київ, 1994. С. 18.
20. Данько М. М. Соціокультурні аспекти топонімії Закарпаття. Ужгород: Карпати, 2021. 152 с.
21. Денисик Г. І. Антропогенні ландшафти Правобережної України: монографія. Вінниця: Арбат, 1998. 292 с.
22. Денисик Г. І., Мудрак Г. В. Унікальні ландшафти Середнього Придністер'я: монографія. Вінниця: Вінницька обласна друкарня, 2014. 262 с.
23. Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі / Желєзняк І. М. [та ін.]. Київ: Наукова думка, 1985. 256 с.
24. Zubek S., Lach P. The Carpathian Toponymic Heritage: Origins and Transformations. Kraków: Jagiellonian University Press, 2019. 210 p.
25. Івасюк Н. С. Вплив етнокультурних компонентів на формування гірських топонімів Карпат. Львів: Літопис, 2023. 164 с.
26. Карпенко О. П. Гідронімікон Центрального Полісся. Київ, 2003. 318 с.
27. Карпенко О. П. Назви річок Нижньої Правобережної Наддніпрянщини. Київ: Наукова думка, 1989. 192 с.

28. Карпенко О. Ю. Топонімія східних районів Чернівецької області: конспект лекцій. Чернівці: ЧНУ, 1965. 62 с.
29. Карпенко Ю. О. Гідроніми Нижнього Подністров'я. Київ-Одеса: Вища школа, 1981. 112 с.
30. Карпенко Ю. О. Топонімія Буковини. Київ: Наукова думка, 1973. 240 с. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua>
31. Квасневська О. О. Історичні передумови формування топонімів Липовецького району Вінницької області. Географія та туризм. 2015. Вип. 32. С. 168-176.
32. Коваль А. П. Знайомі незнайомці: походження назв поселень України. Київ: Либідь, 2001. 200 с.
33. Копцюх Б. Топоніміка Прикарпаття як джерело реконструкції етнокультурних процесів. Київ: Наукова думка, 2006. 78 с.
34. Куйбіда-Таранова Н. Топонімічні форманти Гологоро-Кременецької гряди та Малого Полісся. Наукові записки ТНПУ. Сер. «Географія». 2003. Вип. 6. С. 125-134.
35. Купчинська З. О. Лексико-семантична і словотвірна структура географічних назв на -ин, -ів (територія України Х–ХХ ст.): автореф. дис. ... канд. філол. наук. Львів, 1993. 18 с.
36. Купчинський О. А. До питання складання словника географічних назв України (матеріали словника двочленних патронічних назв на -ичі). Історичні джерела та їх використання: зб. ст. Київ, 1971. Вип. 6. С. 100-123.
37. Лабінська Г. Топоніміка: навч. посіб. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 274 с.
38. Лабінська Г. М. Топоніміка України: навч.-метод. посіб. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2020. 60 с.
39. Лозинський В. М. Топоніми та картографічна інтерпретація в Українських Карпатах. Львів: Галицька видавн. спілка, 2020. 138 с.

40. Лужецька О. Б. Мікротопонімія Південно-Західного Опілля: монографія. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2019. 312 с. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/40897>
41. Маринич О. М., Шищенко П. Г. Фізична географія України: підручник. Київ: Знання, 2006. 512 с.
42. Масенко Л. Т. До питання про опозицію «верх, гора – низ, діл» у давньоруській топонімії. Давньоруська ономастична спадщина в східнослов'янських мовах. Київ: Наукова думка, 1986. С. 83-88.
43. Масенко Л. Т. Гідронімія Східного Поділля. Київ: Наукова думка, 1979. 104 с.
44. Melnyk A. V. Ukrainian Carpathians: Ecological-Landscape Study. Lviv: Litera, 1999. 286 p.
45. Nazarenko O., Petrenko T. The Mountain Toponyms of Transcarpathia: Mapping and Interpretation. Uzhhorod: Carpathian University Press, 2022. 112 p.
46. Огієнко І. Ономастика й топономастика в Мойсеевій Книзі Буття. Рідна мова. 1938. Ч. 11 (71). С. 449-458.
47. Отіна Є. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів наприкінці XIX – початку XX ст. Івано-Франківськ: Світ, 2018. 256 с.
48. Pavliuk S. V. Топонімія середовища Карпат: підходи та методики. Київ: Академія, 2016. 185 с.
49. Пура Я. О. Використання мікротопонімічного матеріалу на уроках мови. Українська мова і література в школі. 1970. № 9. С. 65-69.
50. Рудько Г. І., Кравчук Я. С. Інженерно-геоморфологічний аналіз Карпатського регіону України. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2002. 172 с.
51. Скляренко О. М. Типологічне вивчення топонімічних композитів. Мовознавство. 1974. № 2. С. 46-52.
52. Словник гідронімів України / редкол.: А. П. Непокупний [та ін.]. Київ: Наукова думка, 1979. 782 с.

53. Степаненко М. Мікротопоніми Полтавщини у лексико-семантичній та словотвірній системі української мови. Актуальні проблеми українського словотвору: мат. III наук. читань... Івано-Франківськ, 1995. С. 37-39.
54. Stephenson D., Kraut A. Names in the Mountains: Toponymic Patterns in the Carpathians. Oxford: Oxford University Press, 2015. 224 p.
55. Стрижак О. С. За ґрунтовність топонімічних досліджень. Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР. Київ, 1963. № 3. С. 79–82.
56. Стрижак О. С. Назви річок Запоріжжя і Херсонщини (Нижньонаддніпрянське Лівобережжя). Київ: Наукова думка, 1967. 127 с.
57. Стрижак О. С. Назви річок Полтавщини. Київ: Вид-во АН УРСР, 1963. 112 с.
58. Стрижак О. С. Питання картографічного вивчення топонімії. Повідомлення Української ономастичної комісії. Київ, 1967. Вип. 3. С. 13–28.
59. Таранець В. Г. Про походження слова Україна. Ономастика східних слов'ян: тези доп. наук. семінару. Київ, 1996. С. 78-80.
60. Таранова Н. Б. До питання про класифікацію топонімів. Географія і природні ресурси. 2015. № 2. С. 44-52. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua>
61. Таранова Н. Б. Основні етапи розвитку топонімії як науки. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. 64 с. URL: <https://dspace.tnpu.edu.ua>
62. Таранова Н. Б. Фізико-географічна зумовленість топонімії Гологоро-Кременецької гряди та Малого Полісся: автореф. дис. ... канд. геогр. наук. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2004. 20 с. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua>
63. Тищенко К. М. Іншомовні топоніми України: етимол. словник-посібник. Тернопіль: Мандрівець, 2010. 240 с.
64. Ткаченко Є. М. Ойконімія східної Слобожанщини в топографічних пам'ятках східнослов'янських мов XVII-XVIII ст. Писемні пам'ятки східнослов'янськими мовами XI–XVIII ст.: тези доп. наук.-практ. конф. Київ; Слов'янськ, 1993. С. 134-138.
65. Торчинський М. М. Ойконімія Південно-Західного Поділля: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 1993. 17 с.

66. Українська ономастика: бібліогр. покажч. / уклад.: С. О. Вербич [та ін.]. Київ, 2013.
67. Українська мова: енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський [та ін.]. Вид. 2-ге, випр. і допов. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 822 с.
68. Худаш М. Л. Топонімія Буковини. Чернівці: Місто, 2017. 304 с.
69. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття. Ужгород: УжНУ, 2008. 672 с.
URL: <https://www.academia.edu/61453889>
70. Шафран В. П. Топонімічна система українських Карпат. Географічний журнал. 2021. № 1. С. 39-50.
71. Юрчишин І. П. Топоніми і рельєфний простір Українських Карпат. Львів: Світ, 2022. 198 с.
72. Янко М. Т. Топонімічний словник України. Словник-довідник. Київ: Знання, 1998. 430 с.
73. Yli-Pietilä A. Mapping Mountain Names: A European Perspective on Toponymy. Helsinki: University of Helsinki Press, 2021. 260 p.

ДОДАТОК А

ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ФОРМУВАННЯ ТОПОНІМІВ ВИСОКОГІРНИХ РАЙОНІВ КАРПАТ

(Розроблено автором)

Вплив на топонімію Карпат

ДОДАТОК Б

БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ МЕТЕОТОПОНІМІВ ВИСОКОГІРНИХ РАЙОНІВ КАРПАТ

(функціональні аспекти використання метеотопонімів у географічному, метеорологічному, безпековому, соціальному та культурному контекстах)

(Розроблено автором за результатами структурно-семантичного аналізу (див. розділ 3.1))

Метеотопоніми високогірних Карпат виконують не лише географічну, але й ментально-семіотичну функцію, відображаючи гармонійне співіснування людини й природних стихій протягом багатьох століть.

ДОДАТОК В

**СХЕМА КЛАСИФІКАЦІЇ МЕТЕОТОПОНІМІВ
ВИСОКОГІРНИХ РАЙОНІВ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ**

(Побудовано автором на основі узагальнення польових матеріалів і наукових джерел)

ДОДАТОК Г

Символіка та культурне значення метеотопонімів Українських Карпат (на прикладі назв «Громовець», «Блискавиця», «Вихор»)

(Побудовано автором на основі узагальнення польових матеріалів і наукових джерел)

Громовець

Асоціюється з уявленнями про стихійну силу природи та грозових духів

Блискавиця

Символізує енергію стихії та гірських богів у народних віруваннях

Вихор

Відображає народну міфологізацію природних явищ

У фольклорних традиціях такі назви пов'язані з уявленнями про духів, що охороняють полонини, виконуючи ментально-семіотичну функцію.